

Mjesni govori Dola, Postira i Škripa na otoku Braču

Vidas, Jadranka

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:153736>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-19**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

zir.nsk.hr

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJ

Sveučilište u Zadru

Odjel za kroatistiku

Diplomski jednopredmetni sveučilišni studij hrvatskoga jezika; smjer: nastavnički

Zadar, 2021.

Sveučilište u Zadru

Odjel za kroatistiku

Diplomski jednopredmetni sveučilišni studij hrvatskoga jezika; smjer: nastavnički

Mjesni govori Dola, Postira i Škripa na otoku Braču

Diplomski rad

Studentica:

Jadranka Vidas

Mentorica:

izv. prof. dr. sc. Gordana Čupković

Komentor:

dr. sc. Josip Galić

Zadar, 2021.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Jadranka Vidas**, ovime izjavljujem da je moj diplomski rad pod naslovom **Mjesni govori Dola, Postira i Škripa na otoku Braču** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 31. ožujka 2021.

Sadržaj:

1. UVOD.....	6
2. POVIJESNA SLIKA RAZVITKA ŽIVOTA U BRAČKIM NASELJIMA DOL, POSTIRA I ŠKRIP	8
2. 1. Stoljetno formiranje čakavskih bračkih idioma.....	11
2. 2. Dosadašnji proučavatelji govora otoka Brača	14
2. 3. Dijalektalno pjesništvo na bračkoj čakavštini Postira i Škripa	15
3. METODOLOGIJA RADA.....	18
4. OBRADA TEMELJNIH JEZIČNIH RAZINA.....	19
4. 1. Južnočakavski dijalekt kao dio čakavskog narječja.....	19
4. 2. Fonologija.....	20
4. 2. 1. Vokalski sustav	20
4. 2. 2. Konsonantski sustav.....	22
4. 2. 3. Akcenatski sustav	24
4. 3. Morfologija.....	25
4. 3. 1. Imenice.....	25
4. 3. 2. Pridjevi	27
4. 3. 3. Zamjenice	27
4. 3. 4. Brojevi.....	28
4. 3. 5. Glagoli.....	29
4. 3. 6. Prilozi i prijedlozi	30
4. 4. Sintaktičke odlike	30
4. 5. Leksičke odlike.....	31
4. 5. 1. Leksički fond prikupljen u Dolu.....	31
4. 5. 2. Leksički fond prikupljen u Postirima.....	33
4. 5. 3. Leksički fond prikupljen u Dolu.....	35
4. 6. 4. Leksičke razlike u govorima Dola, Postira i Škripa i prikupljeni romanizmi	37

5. ZAKLJUČAK	39
SAŽETAK	42
LITERATURA	44
PRILOG	46
Stõre dolskê priče težaka, klesara, pomoraca i domaćica.....	46
U ñihovoj svõt'i jõš ìma ûja, u rûkan fõrce, a u glõvi pãmeti!.....	48
Priča stõrega rìbara Ivica	49
Priče jednê postìrske nõne Frãjke.....	49
Nepreslušane priče jednêga poznatog postìrskog govornika Îvota Mučõtota	51
Postìrski naćin štovaña Gõspè ol Kõrmena	51
Priče o kamenarstvu, težacima i berbi mãslina iz Škrìpa	52

1. UVOD

Ovaj je diplomski rad posvećen istraživanju bračkih čakavskih govora na temelju proučavanja dosadašnjih objavljenih znanstvenih izvora zajedno s istraživanjem na terenu. Odabrana su bračka naselja Dol, Postira i Škrip jer ona do sada nisu samostalno istražena. Jezično izražavanje stanovnika oblikovano je primarno njihovim višestoljetnim obitavanjem i suživotom na jednom od tri navedena lokaliteta. Stoga se prvi dio rada odnosi na prikazivanje povijesnog slijeda događaja i naseljavanja ovih prostora od antike preko srednjeg vijeka pa sve do današnjeg doba. Svako je stoljeće doprinijelo jezičnom razvoju pojedinih bračkih naselja, što se u radu nastoji detaljnije prikazati. Tako su prva naselja Škrip i Dol nastala u antici i smještena su u unutrašnjosti otoka zbog čestih provala gusara Omišana. Kasnije u srednjem vijeku dolazi do zastoja omiškog gusarenja, ljudi se bez straha spuštaju iz unutrašnjosti otoka do obalnih područja gdje zasnivaju nova naselja. Tako je nastalo naselje Postira u 16. stoljeću spuštanjem Doljana do obale mora. Od 15. do 17. stoljeća dolazi nanovo do migracija stanovništva zbog čestih prodora Turaka kada Poljičani pribjegavaju na otok i miješaju se s domaćim stanovništvom. Oni nisu zadržali svoj govor, nego su prihvatili govor starosjedioca. U 20. stoljeću odvijaju se česta iseljavanja stanovnika u daleke preookeanske zemlje, što je postupno osiromašilo leksički fond jezika. Zbog političkih događaja u mjesne govore ulaze i mnoge strane riječi koje su se duboko ukorijenile među najstarijim govornicima. Bračka naselja Dol, Postira i Škrip pripadaju, prema klasifikaciji Petra Šimunovića, središnjoj zapadnoj čakavskoj skupini bračkih govora koja je najarhaičnija. Sva čakavska mjesta na otoku u neznatnoj mjeri poprimaju i štokavski utjecaj osjetan u jezičnom izražavanju zbog potrebne komunikacije na standardnom jeziku.

Drugi je dio rada posvećen dosadašnjim proučavateljima govora otoka Brača kao i poznatim pjesnicima koji svoje korijene vuku iz naselja Postira i Škrip. Otok Brač ima svoje istraživače u proučavanju bračkih čakavskih govora, a to je ponajprije Petar Šimunović, rodom iz Dračevice, najznačajniji dijalektolog i onomastičar. Cijeli je svoj život proveo na terenu kako bi detaljno i jezično istraživao većinu naselja na otoku. Sve sakupljene riječi uvrstio je u opsežnom *Rječniku bračkih čakavskih govora* objavljenom 2006. godine te ih jezično analizirao. Ostavio je generacijama značajne temelje za daljnje proučavanje bračkih govora. Na njegovo djelo nadovezuju se i današnji proučavatelji poput Filipa Galovića i Siniše Vukovića. Iako je rođen u Postirima, Nazor je svoj životni vijek proveo daleko od njih. Trudio se govoriti štokavskim narječjem, ali su zagrebački intelektualci primjećivali čakavski akcent u njegovom govoru. Postirani cijene svog velikog umjetnika te mu svake godine u svibnju posvećuju „Nazorove dane“ kada se prisjećaju njegova stvaralaštva. Postirska poezija Ive Markovića Kore, Joze Škarića kao i prikupljena rukopisna građa poetskog pjesnika Ive Jelinčića Mučītota doprinose zavičajnoj i uglednoj ostavštini. U Škripu na Festivalu čakavske riči svakog se ljeta recitira

poezija Stjepana Pulišelića, a na njegovo djelo nadovezuje se i mladi pjesnik Pjero Mirić. Otočani iskazuju ponos i divljenje te su zaneseni vrijednim ostvarajima znamenitih bračkih osoba.

Treći je dio rada opis metodologije terenskog istraživanja u kojem su prikazani ispitanici sa svojim autohtonim pričama i sačuvanim riječima u čakavskom dijalektu. Osim spomenutih izvornih govornika u radu su korištene i dijalektalne zbirke mjesnih književnika. Spoj navedenog u zvučnoj varijanti i pisanim izvorima daje cjelovitu sliku čakavskih mjesnih govora. Prilikom istraživanja na terenu ispitanici su bili suradljivi želeći da se mnoge stare i arhaične riječi sačuvaju te prenesu budućim naraštajima. Uvrštena je i rukopisna građa nedavno preminulog postirskog govornika koji je ovom radu uvelike pridonio svojim životnim iskustvom i zalaganjem.

Jezična analiza prikazana je u četvrtom dijelu rada, a ona sadrži opis južnočakavskog dijalekta kao jednog od šest dijalekata čakavskog narječja. Opisan je vokalski i konsonantski sustav istraženih govora. Sve su riječi u radu akcentuirane kako bi se uvidjele osobitosti starog tronaglasnog sustava koji u sebi sadrži kratkosilazni, dugosilazni naglasak te akut. Zabilježene su i duljine koje dolaze ispred svih akcenata, a nema ih nikad iza naglasaka u riječi. Nakon fonologije prikazane su morfološke odlike imenica, pridjeva, zamjenica, brojeva te glagola. Istražene su sintaktičke osobitosti triju govora koje su u literaturi najmanje objašnjene. Navedene su i konstrukcije koje su nastale pod utjecajem talijanskog jezika, a vrlo su specifične za govor otočana. Prikupljen je bogati leksički fond prilikom terenskog istraživanja govora mnogih pretežno starijih ispitanika. U svakom od naselja čiji je govor analiziran (Dol, Postira, Škrip) sabrane su riječi vezane za kućanstvo i rad domaćica i težaka, riječi vezane za crkvu i pokapanje mrtvih, riječi vezane za život i rad ribara i pomoraca, riječi vezane za međuljudske odnose, brojna zanimanja te ostale zanimljive riječi. Pritom se nastoji istražiti postoje li u govorima Dola, Postira i Škripa moguće razlike u značenju pojedinih riječi. Leksemi svojstveni Doljanima, Postiranima i Škripljanima svrstani su u tablici, a posebno su izdvojeni i romanizmi koji svjedoče o utjecaju venecijanskog dijalekta na govor mještana. Osim prikupljenih riječi govornici su rado prepričavali i neke stare autohtone priče koje su vjerodostojno oslikavale način života na ovim prostorima u prošlim vremenima.

Na kraju rada uz zaključak nalazi se i popis korištene literature koja je služila za potvrdu pojedinih jezičnih promjena istraženih na terenu u južnočakavskom dijalektu.

2. POVIJESNA SLIKA RAZVITKA ŽIVOTA U BRAČKIM NASELJIMA DOL, POSTIRA I ŠKRIP

Bračko naselje Dol u povijesnim knjigama prvi je put zabilježeno 1337. i 1345. godine u vezi s agrarnim ugovorima i obradom zemljišta između splitske nadbiskupije i mještana Dola. Agrarni ugovori obvezivali su dvojicu mještana iz Dola da obrađuju zemlju, a ako to ne bi izvršili, uslijedila bi kazna od 5 libara isplaćena splitskome nadbiskupu (Šantić 1981: 20-21).¹ Navedeni podaci svjedoče o razvoju života na ovim prostorima i pokazuju kako se postupno u njima formirao govor. Naselje Dol zaklonjeno je u dubokoj dolini i svega dva kilometara udaljeno od obližnjeg mjesta Postira, a time i od mora. Upravo su te duge i prostrane doline predstavljale nadahnuće za nastanak toponima Dôl. U mjestu je sačuvano staro graditeljstvo koje se vidi kod kuća građenih na kamenu i ukopanih u brdo. One su zbijene jedna do druge te su im krovovi većinom pokriveni pločama. Dol je okružen srednjovjekovnim crkvicama, a crkvice svetog Petra posebna je po tome što ima najstarija zvona na otoku. Današnja župna crkva znamenita je po golemom baroknom raspelu koje vjernici štiju kao „dolski Isükrst“. Od svjetovnog graditeljstva ističe se utvrđeni Gospodnetićev dvorac izgrađen u obliku slova L. Nad Dolom se prostire otvor tunela dug skoro 9 tisuća metara koji je svojom utrobom prenosio vodu žednim Bračanima, podmorjem s rijeke Cetine pa sve do južne obale otoka (Šimunović 1987: 51-53). Podaci Državnog zavoda za statistiku 2011. godine objavljuju da u Dolu živi 130 stanovnika. Mještani navode kako je danas broj stanovnika u Dolu drastično smanjen na 70 jer su stariji ljudi preminuli, a neki su promijenili svoje mjesto prebivališta na otoku ili su otišli živjeti na susjedno kopno.

Doljani su vrijedni kamenoklesari, stočari, uzgajatelji maslina i vinove loze. Svako se ljeto dolsko mjesto pretvara u vrlo živopisno naselje koje može štošta ponuditi stranim posjetiteljima. Zaštitni znak mjesta je kolač *Hrapot'ūša* 'hrapavi kamen / vrsta torte s orasima' koji se smjestio na listu nematerijalnih kulturnih dobara Republike Hrvatske. Kolač je svoje ime dobio po obližnjim špiljama koje krasi čitavo mjesto. Mještani su tim kamenom gradili *spile* 'špilje', *ogrôje* 'ograde' i svoje kuće. Postojala je čvrsta i neuništiva veza između kamena i ljudi, stoga su dolske žene u stara vremena i nazvale kolač po njemu.² Iako mjesto Dol pripada općini Postira, u kojem mlađi naraštaji danas pohađaju osnovnu školu, oni su ipak sačuvali svoj identitet. Njihove obitelji njeguju tradiciju življenja svojih predaka i nastoje je prenijeti na sljedeće naraštaje. Za Doljane se govori da su to snalažljivi ljudi koji se znaju probijati u svijet, a opet kod kuće drže do zajedništva i pomažu jedni drugima. Čvrsto su vezani uz svoje ognjište, zavičajni govor

1 Bela i Stjepan primili su nekoliko vrti zemlje od splitskoga nadbiskupa Dominika u predjelu „in portu Postire“ i u predjelu zemlje uz javni put. Postira se nešto kasnije spominju u sličnom ugovoru kao „in Posterna“ ili „Posterni“ (Šantić 1981: 20-21).

2 Stihove o vrijednosti kamenog dolskog blaga *Hrapot'ūša* napisala je učiteljica razredne nastave Senka Zrilić u čast Velike Gospe 2011. godine: „Kamenčić do kamenčića / povezan, / čvrst, / uništiti ga ne možeš, / Hrapot'ūša! (...)“.

te simbolični kamen. Ljepotu mjesta Dol opjevao je u svojoj glasovitoj zbirci *Glôs sa škrôp* veliki brački čakavac Stjepan Pulišelić (1973: 191). Njegovi stihovi govore o zbijenim kućama koje nalikuju breskvama u košari i nalaze se u svakoj kući na stolu.³

Mjesto Postira smješteno je na sredini sjeverne obale otoka i broji 1559 stanovnika prema zadnjem popisu stanovništva. Međutim, ovaj je broj stanovnika opao do današnjih dana na oko 1250. Dolske su pralje iz unutrašnjosti mjesta odlazile pješice na izvorsku vodu Vrilo kako bi tamo prostirale svoju robu. Mještani Postira taj čin drže svojevrsnom legendom o nastanku imena mjesta dok znanost osporava mišljenje pučana. Onomastičar Petar Skok (1972: 119) utvrđuje da etimologija imena zapravo potječe od latinske imenice *pastura*, koja u prijevodu znači 'pašnjak' ($a > i$ / lat. $u > i$). Ime Postira u povijesnim vrelima prvi se put spominje 1337. godine, ali samo kao morska uvala stanovnika Dola „in portu Postire“ jer tada još nije bilo razvijeno naselje. Mjesto se formiralo spuštanjem Doljana i dolaskom prebjeglih Poljičana u 16. stoljeću kada su se prilike na moru poboljšale (Šimunović 1987: 103-105).

Ostaci iz rimskog doba svjedoče o nepostojanju grčke kolonizacije na otoku. Nakon što su Rimljani osvojili Dalmaciju procvala su primorska mjesta, a s njima i rustikalne vile za odmor rimske gospode. One dokazuju da se život na ovim prostorima odvijao kontinuirano još od antičkih vremena. Godine 313. ljudi s kopna koji su radili u bračkim kamenolomima donijeli su kršćanstvo na otok. Ranokršćanski lokaliteti Lovrečina, Mirje i ranoantička crkva u Postirima dokazuju postojanje života prvih kršćana. Od 10. do 14. stoljeća osnovani su benediktinski samostani koji su razvijali prosvjetnu djelatnost. Zbog nesigurnosti s mora dolazi do propadanja samostana i počinju se formirati mjesta u unutrašnjosti otoka. Skoro pa dva stoljeća Postira su bila nenastanjena zbog omiških gusara. Godine 1581. Postira su se osamostalila i ovu godinu smatramo početkom postojanja postirske župe. U tom su vremenu Postira ojačala, bila su sjedište bračkog kneza i nastala su mnoga plemićka prezimena. Nakon Osmanlija i Mlečana za ovaj su se povijesni prostor borili i Francuzi kao i Austrijanci. Godine 1900. zbog propadanja stare vinove loze mnogi su Postirani odselili u Sjevernu i Južnu Ameriku te Australiju. Za vrijeme Drugog svjetskog rata Brač su okupirale talijanske i njemačke vlasti (Šantić 1981: 17-28).

Postirski krajolik zbog svoje otvorenosti i preglednosti poprima visoke kvalitete obalnoga pojasa. „U tom se gradiću na žalu morskoga kanala rodio veliki pjesnik Vladimir Nazor“ koji je ovaj prostor još pobliže dočarao u svojoj noveli *Andeo u zvoniku* 1926. godine. Ona je primjer njegove duboke povezanosti i neprežaljenog susreta s rodnim otokom: „...Ne vidjeh ga od svoje pete ili šeste godine, ali ga se i sada sjećam. Pamtim i koješta što sam u njemu doživio (...)“ (Vlahović 2005: 25-26). Svake se godine krajem svibnja u Osnovnoj školi Vladimira Nazora u Postirima održavaju „Nazorovi dani“ kao

3 „Lîpo je mîsto / Dôl / Šêsne mu kût'e / Stivône / Uz prodôl / Parîdu pêšike vèle / Butône / U krtôl / Kojima se rësi / stôl...“

dani sjećanja na pjesnikovo rođenje. Školska manifestacija ujedno označava i neprekidnu poveznicu u njegovanju zavičajne baštine. Učenici literarno i likovno obogaćuju svoje umijeće kreativnosti na temelju pjesnikova stvaralaštva i zato budu nagrađeni diplomom Vladimira Nazora (Vlahović 2005: 85-86).

Također, posebna je svaka uvala i škrapa kao i poljski put do Dola koji mještani nazivaju „postirskom Kalifornijom“ odnosno dolcem u kojem uspijevaju sva kulturna blaga. Ruralnu atrakciju mjesta sačinjavaju uličice obložene *kôgulama* 'kamenim morskim oblucima' koje su izgrađene 1905. godine. One su djela vrijednih i neumornih težaka koja još uvijek podsjećaju na bogatu predanost i važnost očuvanja starine. Put prema unutrašnjosti naselja vodi nas upravo jednom od takvih uličica do velike župne crkve svetoga Ivana Krstitelja. Ona je odraz kršćanskog identiteta na ovim prostorima, a uz sami bok ulaza postavljena je i spomen-ploča dr. Ivanu Matiju Škariću, značajnom prevodiocu Svetog pisma na hrvatski jezik (Vlahović 2005: 12-18). Današnji nazivi imena ulica i ograđenih dvora izmijenjeni su u govoru, primjerice *Bilo pločà*, *Zastivône*, *Rôt*, *Poļěžice*, *Môlo Loznô* i *Škār'it'evi dvori* (Šimunović 1981: 264).

Postirani se opisuju najprije kao vrijedni vinogradari, maslinari i stočari, a zatim kao ljudi koji se bave preradom i konzerviranjem riba u mjesnoj tvornici imena „Sardina“ (Šimunović 1987: 105). Povijesni duh ondašnjeg načina življenja i dalje prevladava među raznim obiteljima u kojima se kasno navečer vode *diškôrše* 'stare priče' kod komina. Šibenski biskup Josip Arnerić (1981: 10) prisjeća se nekih tradicionalnih običaja iz svog rodnog mjesta: „Naši su stari živjeli s malo hrane poput *pulênte*, kruha od žita, *šot'ivice*, *ûja*, *kvassine*, slanih *srdël* i blitve i nakon pojedene hrane pili su često *bevôndu* i *hmüticu* 'vino pomiješano s mlijekom'. Prije odlaska na spavanje molili su uz svjetlo uljanica ili *lampjûna*. Međusobno su se oslovljavali sa *šjôr* i *šjôra* što je bio znak poštovanja jer ove riječi kao da su priznavale veličinu težaka i njegovog iscrpnog rada.“

Škrip je jedno od najstarijih bračkih naselja koje je još u antici smatrano glavnim naseljem na otoku. Smješten je u unutrašnjosti otoka, gore visoko na brdu pa se stranim posjetiocima doima kao zalutali grad. Svojom arhaičnošću starih ilirskih zidina, sarkofaga, kula i crkava doseže veliku vrijednost i spomen na povijesnu veličinu mjesta. S vremenom se život u njemu pomalo razvijao, iako mlađi naraštaji u velikoj mjeri napuštaju svoje rodno mjesto te pretežno u njemu ostaje živjeti starije pučanstvo. Dio je općine Supetar te broji 60-ak stanovnika prema govoru otočana. Dolska i škripska djeca zajedno pohađaju osnovnu školu u Postirima. U narodu je ono prozvano mjestom pastira i čuvarom polja kao i nazivom „Vèli Škrîp“ te je dokaz mukotrpnog i marljivog rada bračkog težaka. Ime Škrip potječe od latinske imenice *scrîpus* koja označava golemo oštro kamenje i simbol je čitavog otoka. Za *kàlane* 'obrađivanje' kamena ljudi su koristili *klîn*, drveni ili željezni šiljak, koji je u obradi stvarao zvuk kao škripanje kamena.

U mjestu je ostalo sačuvano najstarije rimsko groblje s antičkim natpisima. Zavičajni muzej otoka Brača smjestio se u srcu prapovijesne gradine naselja i on je temelj za budući razvitak bračke zajednice (Šimunović 1987: 165-172).

Iz drevnog okružja izrastao je i nadareni Škripjanin Stjepan Štefe Pulišelić čije pjesništvo svakoga ljeta zaživi na Festivalu čakavske riči *Jòšće živě čakavsko besîda*. Tada se pokraj muzeja u idiličnom ambijentu okupljaju brojni ljudi da bi poslušali mlade stvaratelje koji recitiraju Pulišelićeve legendarne i antologijske pjesme. Prvi je takav festival nastao povodom stote godišnjice pjesnikova rođenja, i to sasvim slučajno. Stihovi koje je napisao barba Štefe poslužili su kao sjajan predložak za kazališno izvođenje članovima amaterskog kazališta „Bracera“. Ljetne su večeri na spomen velikana bračke čakavske riči popraćene i zvučnim kulisama bračkih klapa „Vale“ i „Blace“. Taj je događaj dokaz da poezija ovog najopsežnijeg antologijskog čakavskog pjesnika i danas živi u puku. Sva mjesta na otoku drže do svoje tradicije i nastoje je prenijeti na sva pokoljenja i ona je vrijedna divljenja. Šime Vučetić navodi da je pjesnik cijeloga života bio potpuno svoj, gdje god se nalazio, sa sobom je nosio bračko korijenje. Živio je izvan otoka, a uvijek se njemu vraćao. Autentičnim stihovima opjevavao je kamen, škrapu i stijenu te istinsku zbilju i svjedočanstvo života na otoku (Pulišelić 1973: 7-9).

2. 1. Stoljetno formiranje čakavskih bračkih idioma

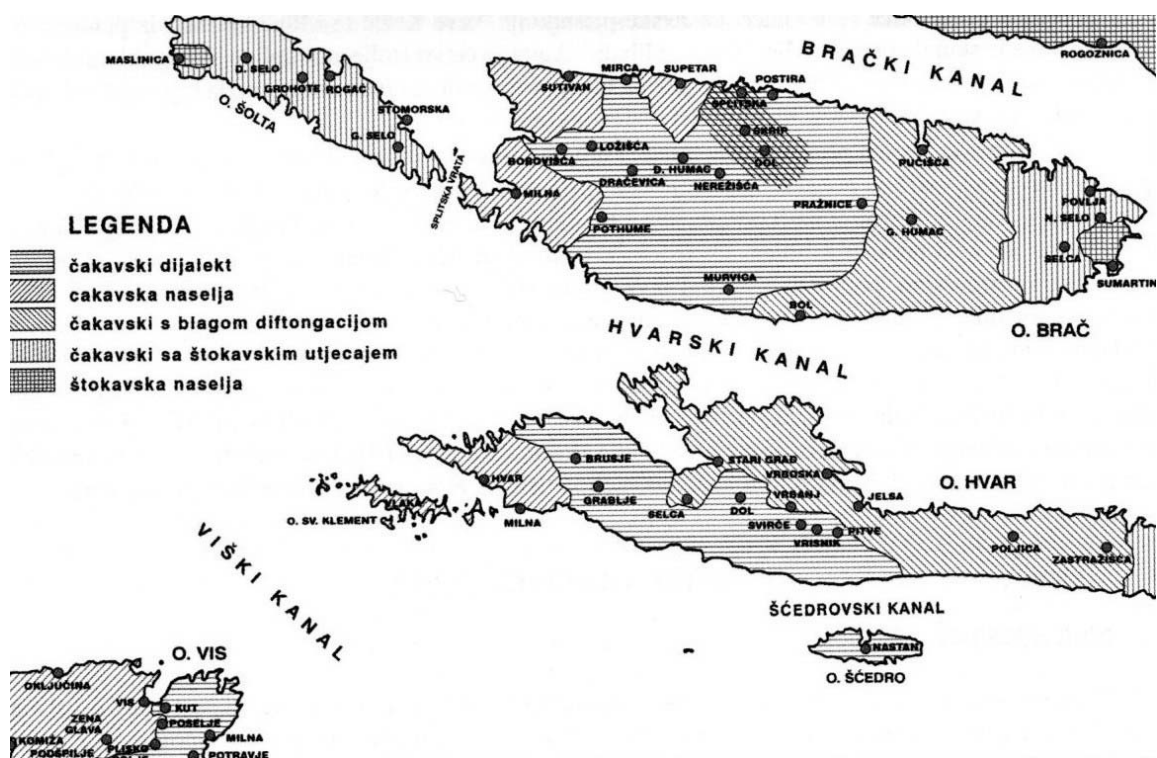
Prva su naselja na otoku formirana u njegovoj unutrašnjosti, a među najstarijima su naselja Škrip i Dol. Ona su nastala u antici i smještena su u samoj središnjici otoka zbog straha od gusarskih provala Omišana. Kasnije u srednjovjekovlju osnivaju se nova naselja, a s njima se odvijaju i brojna raseljavanja ljudi s jednoga područja u drugo. Tako su mještani Škripa selili u Splitsku i Supetar, a Doljani u Postira, Praznica i nekadašnji Straževnik. Uzrok tomu bio je zastoj omiškog gusarenja te stvaranje osjećaja sigurnosti u ljudima. Stočari se približavaju moru, a ribari mogu slobodno ribariti (Jutronic 1950: 8).

Mikrojezična različitost među bračkim govorima utjecaj je ljudi koji su obitavali na ovim prostorima. Migracije stanovništva s kopna na otok odvijale su se u razdoblju od 15. do 17. stoljeća zbog sve većeg prodora Turaka. Ljudi iz Makarske krajine i hercegovačkog zaleđa dolaze na Brač u 17. stoljeću i samostalno osnivaju najistočnije štokavsko naselje Sumartin te zaselak Rasoticu (Šimunović 2006: 9-10). Međutim, ostali štokavski doseljenici, Poljičani naseljeni u drugim mjestima na otoku (izuzev naselja Sumartin), uspjeli su usvojiti čakavske jezične crte te su se izjednačili s Bračanima (Sujoldžić i dr. 1988: 164). Budući da ih je došla samo nekolicina, svoj su poljički govor istovjetno

prilagodili bračkim govorima, što im nije bilo teško jer im se govor nije uvelike razlikovao od starosjedioca (Hraste 1940: 5-11). Od 20. stoljeća pa nadalje zbog propadanja stare vinove loze započinje iseljavanje stanovništva u daleke zemlje. Otok od tada postaje sve pustiji, migracije stanovnika se nastavljaju premda je taj proces bio donekle zaustavljen u 16. stoljeću (Šimunović 1979: 498). Štokavac Vladimir Nator u svojoj lirskoj i memoarskoj prozi čakavskom dušom opisao je tadašnje prilike na otoku: „Vinova se loza razboljela, sela su na otocima opustjela; u nekim je broj stanovnika od 2000 pao na 700; ponajviše na žene, djecu i starce; austrijski poreznici, finance i žandari često pred vratima.“ (Mønnesland 2011: 133).

Danas na otoku postoje 22 naselja, a njegovo glavno središte čini grad Supetar. Geografski bliska naselja svrstavaju se pod jednu općinu što utječe na ujednačavanje njihovih govora. Antropološko istraživanje o sličnostima i razlikama među bračkim govorima proveli su 1987. godine Anita Sujoldžić, Božidar Finka, Petar Šimunović i Pavao Rudan. Terensko istraživanje odvijalo se u 16 naselja na otoku, a preispitivale su se povijesne migracije kao odraz jezičnih posljedica. Tadašnjim doseljenicima venecijanska vlast dodijelila je brojne povlastice što je izazvalo odbojnost kod otočana. Poljičanima se dopuštala mogućnost trajnog naseljavanja u bilo koje mjesto na otoku. U tom vremenu osnivaju se primorska mjesta, stanovništvo iz unutrašnjosti doseljava se u blizinu mora, a oni s istoka sele se na zapad (Sujoldžić i dr. 1988: 164).

Prema Šimunoviću (2006: 11-12), bračka se naselja svrstavaju u 4 jezične skupine: središnja zapadna čakavska naselja (tu se među ostalima u skupini ubrajaju Dol, Postira i Škrip kao najarhaičniji govori), zapadna čakavska naselja (Sutivan, Supetar i Milna), istočna čakavska naselja s izrazitim štokavskim utjecajem smještena u blizini naselja Sumartin (Povlja, Novo Selo i Selca) te štokavsko naselje Sumartin, koje je najviše udaljeno od ostatka otočnih naselja. Iako mjesto Postira nije bilo uklopljeno u istraživanje, ono se ipak pripisuje klasičnoj bračkoj čakavici.

Slika 1. Dijalektalna karta Brača u okružju susjednih otoka

(preuzeto iz: P. Šimunović 2006., str. 13)

Povijesne migracije stanovništva uvelike su utjecale na razvoj bračke čakavštine kao i odnosi spram vrednovanja književnog i zavičajnog jezika. Mješavina povijesti i sadašnjice odražava se u narječju te ujedno dovodi i do stvaranja različitosti među naseljima. Najveći je broj stanovnika u naseljima koja ljudima pružaju bolje mogućnosti za življenje kao što su naselja smještena u blizini kamenoloma (Selca i Pučišća), industrijsko naselje Postira te turističko naselje Bol. Najviše ljudi iseljava se iz unutrašnjosti otoka, gdje ostaje živjeti samo starije pučanstvo, a ono je vezano uz svoje ognjište, obradu zemljišta i iskonski jezik. Komunikacijska sredstva (dnevni tisak, radio i televizija), upotreba hrvatskog standardnog jezika u školama te laka povezanost s kopnom samo su neki od čimbenika koji narušavaju izvornu strukturu govora. Sva čakavska i čakavska naselja na otoku poprimaju u većoj ili manjoj mjeri štokavski utjecaj, a on je najosjetljiviji u govoru mlađe dobne populacije (Sujoldžić i dr. 1988: 165).

2. 2. Dosadašnji proučavatelji govora otoka Brača

Prošlostoljetna istraživanja bračkih čakavskih govora prvi je započeo ugledni lingvist, čakavski dijalektolog, onomastičar i akcentolog Mate Hraste. Isticao se kao svestrana osoba te je istodobno proučavao povijest hrvatskoga književnog jezika i bavio se pitanjima standardnoga jezika. Njegova oveća studija o bračkim govorima *Čakavski dijalekt ostrva Brača* objavljena je 1940. godine u desetoj knjizi *Srpskoga dijalektološkoga zbornika*. U njoj je obradio cjelovitu fonološku, prozodijsku i morfološku jezičnu razinu kako bi ukazao na postojeće sličnosti i razlike među bračkim govorima. Osim toga, rad je popraćen i ogledima govora mještana iz Ložišća i Supetra, ali mu nedostaje leksička građa. Hraste je za cilj svog terenskog istraživanja odabrao izolirano naselje Ložišća („Vëlo Selö“) koje se nalazi na zapadnoj i unutrašnjoj strani otoka. Naime, stanovnici ovog arhaičnog naselja izdvajaju se od ostalih naselja na otoku specifičnom bojom glasa koja nalikuje pjevu (Galović 2013: 191). Pod utjecajem Belića, Hraste je ranije smatrao da su čakavski govori bliski s posavskim slavonskim idiomima. Moguš ovu tvrdnju osporava i smatra da je veza između južnočakavskih dijalekata i posavskih govora samo geografska, a ne jezična. Ovu činjenicu potkrepljuje jedinstvenim staročakavskim akcenatskim sustavom (Režić 1980/81: 259). Hraste se posebno bavio proučavanjem štokavskog govora u naselju Sumartin te je zaključio kako je taj govor jednak govorima iz Makarskoga primorja. Nedugo nakon toga počeo je Hraste izrađivati čakavski rječnik svog rodnog bruškog govora, ali zbog iznenadne smrti njegov je posao preuzeo Petar Šimunović koji je u rječniku uvrstio i izvorni govor Dračevica na otoku Braču. Taj moderno koncipirani rječnik objavljen je u trima izdanjima godine 1979., 1981. i 1983. pod nazivom *Čakavisches Lexicon* (Lisac 2000: 50-53).

Izrazito cijenjen kao vrsni dijalektolog i onomastičar, Šimunović 70-ih godina objavljuje znanstvene radove *Čakavština srednjodalmatinskih otoka* te *Ogled jezičnih osobina bračke čakavštine*. Želja mu je bila što iscrpnije prikazati bračke i hvarske govore koji će biti dostupni na jednome mjestu u *Čakavskoj riči*. Time je nastavio Hrastine radnje i pritom nadodao svoje podatke s terena (Šimunović 1977: 5). Najveću vrijednosnu posebnost Šimunović je stekao objavljivanjem opsežnog rječnika *Rječnik bračkih čakavskih govora* 2006. godine. Dugo je godina sakupljao leksičko blago, temeljito svaku riječ provjeravao i u rječnik uvrstio cjelovitu studiju o bračkim govorima. Budući da je primarno bio onomastičar, u rječnik je uključio i onomastičku građu (Šimunović 2006: 14). Napravio je gramatiku te opisao sva jezična sredstva na svim jezičnim razinama, što je značajan temelj i poticaj za buduća istraživanja.

U drugoj polovici 20. stoljeća kao punktovi za *Hrvatski jezični atlas* doprinijeli su istraženi govori bračkih naselja Ložišća i Pražnica te štokavskog naselja Sumartin. Anita Sujoldžić, Božidar Finka, Petar Šimunović i Pavao Rudan 1987. godine provode terensko istraživanje te izrađuju bazični rječnik bračkih

govora, a njihov je znanstveni rad *Sličnosti i razlike u govorima otoka Brača kao odraz migracijskih kretanja* objavljen 1988. godine. Putem programa „Hammingova mjera sličnosti“ uspjeli su utvrditi sličnosti koje se odvijaju među geografski bliskim bračkim naseljima. Također, ukazuju i na jezičnu različitost mjesnih govora, a ona je uzrokovana velikom udaljenošću pojedinih naselja (Sujoldžić i dr. 1988: 163-165).

Današnja istraživanja mjesnih bračkih govora temeljito provodi filolog i dijalektolog Filip Galović. Njegov je fokus primarno stavljen na jezičnu obradu mjesnih govora Milne, Ložišća i Bobovišća (*Fonološke značajke govora Milne na otoku Braču, Jezične osobitosti mjesnoga govora Ložišća na otoku Braču, Nazivi za zanimanja, zvanja i počasne službe romanskoga podrijetla u govoru Ložišća na otoku Braču*). Međutim, sustavno je obradio i mjesne govore koji se ne nalaze u blizini milnarskoga područja (*Fonološki sustav prazničkoga govora, Govor Donjega Humca, Jedna skupina riječi romanskoga postanka u mjesnome govoru Pražnica na otoku Braču*). Dijalektologinja Mira Menac-Mihalić objavljuje rječnik *Mali razlikovni rječnik milnarskoga govora* 2010. godine. Siniša Vuković posvetio se proučavanju selaškoga govora te je njegov rječnik *Ričnik selaškoga govora* objavljen 2001. godine. Zdravka Biočina 2019. godine obranila je doktorsku disertaciju na temu *Prepoznavanje i akustička analiza govora otoka Brača*. Njezino dijalektološko i sociofonetsko istraživanje provedeno je u 10 naselja na otoku Braču kako bi se utvrdile razlike među govornicima s obzirom na njihovo podrijetlo, spol, dob i obrazovanje. U suradnji s Gordanom Varošaneć-Škarić i Ivom Bašić 2018. godine objavila je znanstveni rad *Prozodijski sustav Pražnica*. Nešto ranije, 2015., Nataša Šprljan obranila je doktorsku disertaciju *Opis govora Selaca na Braču s posebnim naglaskom na akcentuaciju (u usporedbi s okolnim mjestima)*.

2. 3. Dijalektalno pjesništvo na bračkoj čakavštini Postira i Škripa

Bogata dijalektalna književnost na bračkim mjesnim govorima opjevana je u pjesničkim zbirkama Ive Markovića Kore, Joze Škarića te Stjepana Pulišelića, ali je sačuvana i rukopisna građa Ive Jelinčića Mučitota. Bračke je motive Vladimir Nazor koristio u svome stvaralaštvu, no okrenuo se kastavskom mjesnom govoru, te je pisao i na štokavštini.

Postirska čekavica Ive Markovića Kore pjesničke zbirke *I blīdi, blīdi vīšta* samo se naizgled poistovjećuje s pučiškom pjesnikinjom Vlastom Vrandečić-Lebarić jer im se svaka strofa sastoji skoro od jedne riječi. Zbirka je drugi put objavljena 2017. godine s ciljem da idejne pjesnikove misli ne ostanu nedorečene. Kora nas poziva da se tradicija ne ugasi, riječi ne zaborave i zavičajni identitet ne izgubi.

Autor se u svojoj zbirci vješto služi jezičnim osobitostima mjesnoga govora. Svaka je pjesma sjećanje na prijašnje sentimentalne događaje koje su mu tijekom života *prōvjali nōna, nōno i māma* 'pripovijedali baka, djed i majka'. Takve su uspomene simbolično urezane ispod autorove kože odnosno kore. Osim pjesama, na kraju knjige nalazi se i popis mjesnih riječi te njihovo značenje u standardu. Akcentuaciju pjesama napravio je akademik Petar Šimunović, a s obzirom na to da je pjesnik ujedno bio i kipar, dio je zbirke popraćen kiparskim fotografijama. Ova je zbirka vrijedni umjetnički biljeg i nastala je kao spoj iskazanih riječi i osjećaja pretočenih u slikama (Vuković 2001: 149-151).

Postirski pjesnik Jozo Škarić za vrijeme Drugog svjetskog rata napustio je svoje rodno mjesto te se kao izbjeglica 1948. godine nastanio u dalekoj zemlji Čile. Nikada nije zaboravio na svoju rodnu sredinu, zato je lokalnim izričajem opjevavao svoje žaljenje i osjećaje prema njoj. Živio je u tuđini, ali je srastao skupa s mislima o otoku te je njegova pjesnička zbirka *Postirske slike: pjesme slikoviti odraz mjesnoga govora*. Autor je svaku pjesmu samostalno akcentuirao, ali na kraju knjige nije uvrstio i popis dijalektalnih riječi. Zbirka je objavljena 2007. godine, sadrži obilje postirskih riječi i na taj način vjerodostojno oslikava uspomene iz pjesnikova života (Matulić 2007: 129-130).

Pjesnik Ivo Jelinčić potječe iz mjesta Postira koje je za autora duboka čežnja i inspiracija u stvaranju pregršt pjesama. Njegove neobjavljene pjesme dragocjeni su sačuvani rukopisni materijal za jezično područje istraživanja. Čitavog života govorio je starinom, čuvao je posebnosti jezika i vrijedno zapisivao autohtone riječi u svojim bilješkama. Rado je sudjelovao kao informant u istraživanju, prisjećao se znamenitih običaja i značajnih riječi koje će biti spominjane u ovome radu. Čitava njegova rukopisna građa dana je na čuvanje i bilo bi dobro da postane dostupnom čitavoj javnosti na uvid.

Iako je rođen u Postirima na otoku Braču, Vladimir Nazor nije propjevao bračkom čakavštinom, već je prva njegova čakavska pjesma *Žena zapušćena* napisana na istarskom kastavskom dijalektu 1913. godine. U vremenu socrealizma proznim je stilom u *Bračkom ciklusu* realističnim slikama predočio vlastite uspomene s otoka Brača. Nazorove priče predstavljaju istinsku zbilju življenja na otoku koji je istovremeno neodvojiv za pjesnika. U Istri je boravio punih 15 godina i tamo je najednom osjetio dijalekt svojega djetinjstva: „...Moradoh ostaviti more na kome se rodih, ali krenuh odanle sa čitavim svojim ostrvom; ostadoh otok, i na otoku.“. Kao književniku želja mu je bila da se što više približi štokavskom narječju premda u njegovim ostvarajima preteže čakavski stil. Doduše, ograničeno se služio ikavskim čakavskim govorom, stoga je mali broj pripovjedaka koje posjeduju čakavske osobitosti. Samo je u pripovijesti *Voda* autor dopustio brački čakavski govor u dijalozima. Tada je upotrijebio nekoliko ikavskih riječi, tipičnih glasovnih oblika riječi i padežnih oblika te čakavski leksik, akcent i sintaksu (Mønnesland 2011: 134-138). Priklonio se tuđem dijalektu iz Kastva i svojim je književnim

stvaralaštvom ovjekovječio čakavsku dijalektalnu književnost 20. stoljeća. Danas je smatran ocem novije hrvatske poezije i po uzoru na njegova djela afirmirao se Postiranin Ive Marković Kora. Na kraju života požalio je što nije svoj govor dostojno opjevavao: „Morao sam te vode više crpsti i više piti, dok joj bijah na vrelu.“ (Pulišelić 1973: 264).

Vladimir Nazor u očima Ive Ostoje bio je njegova životna inspiracija za istraživanje. Tako je nastala 2006. godine knjiga o Nazorovu životu i djelu pod naslovom *Ja sam otok*. Ona objedinjuje bračko djetinjstvo, splitsku i zadarsku mladost, istarsku i zagrebačku zrelost te starost Vladimira Nazora. Iz rodnih Postira Nazor odlazi živjeti u očevu kuću u Bobovišća na otoku Braču. Tamo se susreće s očevim knjigama klasika europske književnosti. Na taj način kasnije nastaju njegova prvotna djela, mitovi i legende koje su inspirirane bračkim pejzažem punim kamena, sunca, mora, cvrčaka, maslina i vinograda, ali pjesme nisu napisane u izvornoj čakavštini. Žestoki kritičari Nazorove poezije bili su Antun Branko Šimić i Radovan Vidović, koji su neizmjerljivo osporavali jezik njegove poezije. Prigovarali su mu da je riječi naučio iz rječnika i da nije dobro ovladao štokavskim akcentom. Zanimljivi su povremeni susreti velikih hrvatskih književnika poput Ive Vojnovića, Milana Begovića i Tina Ujevića s Nazorom u gradu Supetru. Zagrebački intelektualci ne prihvaćaju Nazora kao književnika štokavštine te mu daju opaske o prvotnim čakavskim pjesmama. Smatraju ga čudnim, škrtim i hladnim, što Nazora ne obeshrabruje i on ustraje u pisanju sve do svoje smrti. „Uzбудio je naciju svojim povijesnim temama i senzibilnim lirskim tonom probudio uspavane nade.“ (Ostoja 2006: 15-83).

Pjesništvo Stjepana Pulišelića odiše iskonskom čakavštinom, a posebice je Bračanima omiljena njegova prva pjesnička zbirka *Glôš sa škrôp* objavljena 1973. godine. Smatrana je bračkom čakavskom biblijom, bračkom čakavskom početnicom i izvorom poezije za sve bračke učenike. Život na otoku ne može se zamisliti bez njegove poezije. Rodio se u Škripu, bio je ugledni sveučilišni profesor u Zagrebu, napisao je pregršt znanstvenih knjiga, a najviše se od njih izdvaja knjiga *Osnove sociologije*, koja je doživjela mnoga izdanja. Danas je značajna i aktualna za razvoj znanosti u društvu zato što je to „najcjelovitija knjiga po količini informacija o mišljenjima i općim teorijskim rješenjima“. Do sada je objavljeno 14 knjiga njegove čakavske poezije i proze, a otok Brač je emocijama opjevan i zauvijek sačuvan u njegovim stihovima (Pulišelić 2010: 55-56). Nezaboravni brački akademik Petar Šimunović u više je navrata govorio o vrijednostima Pulišelićevih stihova: „...Učinimo sve da se ne udune ovi poetski plamik iskonske riči Štefe Pulišelića, Bročanina, broškega pisnika, kojega smo iskreno volili ko i njegove verse (...).“ (Šimunović 2010: 7). Šime Vučetić (2010: 56) isticao ih je „kao ljepotu jednog starog jezika i otkriće bića što se borilo i izdržalo na svome otoku svojim trudom i svojom duhovitošću“. Komijanin Jakša Fiamengo oduvijek je pokazivao svoju pripadnost mediteranskom podneblju i prostoru. Družio se s Bračanima na Festivalu čakavske riči 2015. godine kada je svečano otvorio bistu Stjepana Pulišelića.

Svoje je sonete *Brački soneti* posvetio otoku Braču jer je često prijateljevao s Bračanima. Splitski pjesnik Pjero Mirić ovostoljetni je nasljednik Štefe Pulišelića. Nije se rodio na otoku, a kod kuće je učestalo pričao jezikom svoje *nõne* i *nõnota* odnosno jezikom svojih predaka. Autor je čakavskog pjesničkog prvijenca *Dëlmatska zëmjo* te su mnoge njegove pjesme uglazbljene za dalmatinsko klapsko pjevanje.

3. METODOLOGIJA RADA

Ovo se istraživanje mjesnih govora Dola, Postira i Škripa vodilo naputkom za ispitivanje i obrađivanje čakavskih govora Božidara Finke (1971). Sljedeći njegove temeljne sastavnice, prilazilo se govornicima da bi se dobila što jasnija i preglednija slika govora te uočile pojedinačne razlike.

Ispitanica Zdravka Matulić Sunčica (68) najviše je pridonijela istraživanju dolskoga govora jer se ona dan-danas prisjeća priča iz svog djetinjstva i mladosti. Ostali su dolski ispitanici Stanko Matulić (71), Ivo Matulić Zoje (84), Zorko Gospodnetić Bežmek (94) i njegova žena Marija (87), Nina Ostoja Monović (88). Od obitelji Gospodnetić Postavor sudjelovali su Ana (77), Zoran (52), Jakša (27) te Nika (20). Radu je doprinijela i učiteljica razredne nastave Senka Zrilić koja je zajedno sa Zoranom Gospodnetićem napisala pjesmu o *hrapot'ūši* u izvornom dolskom izričaju.

Postirski ispitanici su stariji mještani koji s velikom preciznošću pamte mnoge stare riječi i točno ih koriste u dijalektu. Oni nisu težili tome da prilagođavaju svoj izričaj standardnom jeziku, nego su ostali svoji u svome izričaju. To su Ivo Jelinčić Mučito (69), Frānka Vidas (88), Ivo Ostoja (65), Joško Jelinčić (55) te Mate Jelinčić (53).

Škripski ispitanici koji su zadržali svoj najarhaičniji govor jesu Mate Martić (85), Lucija Salamunović (78) te od obitelji Marović Muse Đurđica (56), Željko (54) i *nõna* Mima (96).

Ispitivanje se odvijalo na način snimanja slobodnog govora ispitanika, odnosno dana im je sloboda da se prisjete kako su živjeli u starim vremenima. Nakon toga su im postavljena pitanja o konkretnim jezičnim crtama, znaju li za neke razlike u govorima koje se nastoje istražiti te prisjećaju li se starih riječi koje se danas već slabo koriste.

Dijalektalna književnost opjevana je u pjesništvu Stjepana Pulišelića (*Glôs sa škrôp, Krîpno zemjã, Odića mojëga křša, Jõšće živë čakavsko besida*), njegova sljedbenika Pjera Mirića (*Dëlmatska zëmjo*), Joze Škarića (*Postirske slike: pjesme*), Ive Kore (*I blīdi, blīdi višta*) te ostavljene rukopisne građe Ive Jelinčića Mučitota. Navedene zbirke poslužile su kao dodatan orijentir pri terenskom ispitivanju, a u njima su se najviše sačuvale starije osobine govora.

4. OBRADA TEMELJNIH JEZIČNIH RAZINA

4. 1. Južnočakavski dijalekt kao dio čakavskog narječja

U čakavskome narječju tradicionalno se izdvaja šest dijalekata. U skladu s time, buzetski dijalekt najvećim dijelom čuva jat kao zatvoreno /e/, sjevernočakavski dijalekt ističe se upotrebom ekavskog jata, jugozapadni istarski dijalekt jedini je štakavski čakavski dijalekt s ikavskim odrazom jata dok je južnočakavski dijalekt ikavski dijalekt, srednjočakavski dijalekt karakterizira ikavsko-ekavski refleks jata, a lastovska oaza ima jekavski refleks jata (Lisac 2009: 30). Svaki je čakavski dijalekt samosvojna cjelina koja ima svoje posebnosti na temelju kojih se njihov govor prepoznaje. Govori bračkih naselja Dola, Postira i Škripa pripadaju južnočakavskom dijalektu te će se njihove odlike prikazati u jezičnoj analizi.

Lisac (2009: 139) određuje granice prostiranja južnočakavskog dijalekta koji je najvećim dijelom zastupljen na otocima od Pašmana do Korčule, u zapadnom Pelješcu i na jugu otoka Paga. Maslinica na Šolti, Sumartin na Braču, Sućuraj na Hvaru te Račišće na Korčuli jedina su štokavska mjesta na otocima. Ovom dijalektu pripadaju i sjeverozapad Istre, naselja Klana i Studena blizu Rijeke te dalmatinsko obalno područje od Privlake i Novigrada do ušća rijeke Cetine uz brojne štokavske punktove oko Splita i Šibenika. Čakavština se čuva i izvan granice Hrvatske u južnom Gradišću i u tzv. Štoja u Austriji te u nizu sela u Mađarskoj. Lisac (2009: 161) južnočakavski dijalekt dijeli na tri poddijalekta, otočni, kopneni i gradišćanski. Otoci Brač, Hvar i Vis predstavljaju središte otočnog poddijalekta, a njegove odlike su kratki izgovor slogotvornoga /r/ (*cřv*), prijelaz završnoga -m u -n (*přšen*), delateralizacija (*jřdi* 'ljudi'), promjene u suglasničkim skupinama (*mřška* 'mačka', *dřmjak* 'dimnjak'), nastavak -du u 3. licu množine prezenta (*čřvodu*), ispadanje završnoga -l u morfemu radnog pridjeva (*vřdi* 'vidio'), redovita duljenja pred zvučnicima (*mřřz*).

Južnočakavski dijalekt nastao je u 13. stoljeću kada je zatvoreno /e/ prešlo u zatvoreno /i/ te je na taj način dobiven ikavski refleks jata. Međutim, na temelju odraza jata ne možemo točno odrediti dijalektalnu pripadnost pojedinih govora. Najznačajnija osobina čakavskog narječja je odraz prednjeg nazala /e/ u /a/ iza č, ž i j. Čakavski jugoistok povezan je i sa susjednim štokavcima ikavcima zbog tipičnih ikavizama te prijelaza *ra* > *re* ('vrabac' *rřbřc*) i *ro* > *re* ('grob' *grřb*, 'grobište' *grřbiřt'e*) kako navodi Lisac (2009: 79).

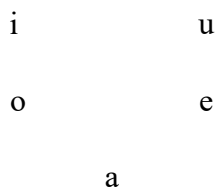
4. 2. Fonologija

4. 2. 1. Vokalski sustav

Prema Božidaru Finki (1971: 16) vokalski sustav u terenski istraživanim govorima u mjestima Dol, Postira i Škrip sastoji se od pet vokala, i to su /a/, /o/, /e/, /i/, /u/. Ovi vokali mogu biti dugi i kratki, naglašeni i nenaglašeni, a mogu se nalaziti na početku, u sredini i na kraju riječi.

Čakavski se dugi vokali artikuliraju zatvoreno ili diftongiziraju s prijelazom vokala /a/, /e/, /o/ > oa, ie, uo.

Zatvorenost vokala određuje se po mjestu u usnoj šupljini kuda prolazi zračna struja prilikom izgovaranja pet temeljnih vokala. Pri izgovoru vokala /a/ ima najviše mjesta za zračnu struju i jezik je u najnižem položaju. Kod vokala /o/ i /e/ jezik je u srednjem položaju u odnosu na nepce, dok kod izgovara vokala /i/ i /u/ jezik je u najvišem položaju i prolaz zračne struje je smanjen pa su oni sami po sebi već zatvoreni. Navedeno potkrepljuje sljedeći crtež vokalskog trokuta:

Dugi vokal /â/ najčešće se zatvara i prelazi u dugo /ô/: *sômo* 'samo', *težôci* 'težaci', *môlo* 'mala', *prôzna* 'prazna', *jô* 'ja', *vlôsi* 'vlasi', *Ônte* 'Ante', *stôra* 'stara', *trôva* 'trava', *hlôdan* 'hladan', *mrôvi* 'mravi'.

Dugi vokal /â/ koji se nalazio iza akcenta nakon skraćivanja prešao je u obično /o/: *skôko* 'skakao', *ubrô* 'ubrao', *zvô* 'zvao', *guštô* 'guštao', *lûto* 'lutao', *pîto* 'pitao'. Navedeni primjeri odnose se na glagole u perfektu, ali i na imenice ženskoga roda u G. množine *smôkov* 'smokava', *prâsok* 'bresaka' te *dasôk* 'dasaka' kao i na imenice srednjega roda u G. jednine *zdrôvjo* 'zdravlja'. Pridjevi u N. jednine ženskoga roda mijenjaju se, dok imenica ostaje neizmijenjena *Môlo Lözna*, *divjô rûsula*, *crno mâška*.

Kratki vokal /â/ u dvosložnim riječima prelazi u naglašeni čakavski akut /ã/: *jãma*, *krãva*, *mãma*, *škrãpa*, *mãška*, *vãla*, *bãčva*.

Prevladavajući odraz jakog poluglasa (*šwa) vokaliziran je i prešao je u /a/: *sàn* 'jesam', *láž*, *otàc*, *dàn*, *pàs*, *sèdan* 'sedam', *òsan* 'osam'. Slabi su poluglasovi uglavnom ispali, ali postoje i iznimke jake vokalizacije koje su tipične za južnoslavenske jezike: *dàska*, *maglà*, *caklò*, *cablò*, *tàma* kako navodi Mihaljević (2002: 198-205). Izostaju tipični primjeri tzv. čakavske jake vokalnosti u kojoj su se slabi poluglasovi vokalizirali: *kade/kadi/kede* 'gdje', I. jednine *manun* 'sa mnom', *maša* 'misa', *malin* 'mlin'.

Odraz inicijalnoga *v̥ u prijedlozima i prefiksima redovito daje *u*: *uzèst*, *ùvik*, *u*, *unùk*, *udovìca*, *ušenàk*, *Uskřs*, *učinì*. U Škripu se sačuvalo *utòrik* ili *utòrje* 'utorak' te *učèr* 'jučer'. Iznimka je prijelaz u *va* u riječi *vazèst*, *vazmì* 'uzeti, uzmi' koja je ujedno i primjer čakavske jake vokalnosti.

Dugi vokal /ô/ uvijek je zatvoren te se kao takav razlikuje od /ô/ koje je nastalo prijelazom /â/ > /ô/: *ròd* 'rod loze' / *ròd* 'rad', *ròj* 'roj pčela' / *ròj* 'raj', *mòst* 'most' / *mòst* 'masnoća'. Pokraćeno i zatvoreno /o/ javlja se u riječima poput *sìnòt*, *jùtroš*, *ù Dol*, *ù brod*.

Dugi vokal /ê/ izgovara se zatvoreno u riječima *pèt*, *mèso*, *prvèga*, *grèb*. Jedino u mjestu Škripu sačuvan je dvoglasnički izgovor jer se takav izgovor sačuvalo zbog arhaičnosti govora u ovome mjestu: *zièc* 'zec', *narièso* 'narastao', *duòšla* 'došla', *griēmò* 'idemo', *mièso* 'meso', *pièt* 'pet', *rièp* 'rep'. Dugi vokali /ô/ i /ê/ diftongiziraju se u /ie/ te /uo/. Iz ovih primjera je vidljivo da se ponekad i dva vokala mogu pronaći jedan pokraj drugoga u neposrednoj blizini te zajedno tvore jedan slog odnosno dvoglas.

Vokali /i/ i /u/ ostaju neutralni jer postoje u običnom obliku ili mogu biti srednji, dugi te kratki.

Odraz praslavenskoga jata /ě/ je ikavski uz rijetke stalne ekavizme, koji se inače koriste u mjesnim govorima: *vrìme* 'vrijeme', *brìg* 'brijeg', *mihūr* 'mjehur', *likōr* 'liječnik', *dicà* 'djeca', *ùvik* 'uvijek', *mìsec* 'mjesec', *ghìzdò* 'gnijezdo', *tìlo* 'tijelo', *gusìnica* 'gusjenica' / *sèli* 'sjeli', *sèst* 'sjesti'.

Odraz slogotvornoga sonanta /l/ javlja se s dominantnim prijelazom u *u*: *pùt* 'ljudsko tijelo', *sùnce*, *suzà*, *žùt*, *žùc*, *vùk*, *vùna*, *pùn*, *stùp*, *jabùka*. Nema slijeda poluglasa + /l/ primjerice *valna* 'vuna' ili *salza* 'suza'.

Odraz slogotvornoga sonanta /r/ je najčešće očuvano kratko /r̥/ odnosno vokal /r/ ne ostvaruje se s popratnim vokalima /ar/, /or/, /er/: *grdelìn*, *břz*, *přst*, *křv*, *přšut*, *smřt*, *cřv*, *vřh*, *vřtal*, *prvì*. Javlja se i sekundarno slogotvorno /r/ jer su vokali /i/ i /e/ koji su se nalazili uz /r/ ispali: *Krstìna* 'Kristina', *prpovìdàt* 'pripovijedati', *grhotà* 'grehota', *přko* 'preko', *břtva* 'britva', *přnìt* 'prenijeti'. Poznati su i neki romanizmi koji se pojavljuju bez popratnoga vokala /r/ kao što su *krnevòl* 'tal. carnevale', *srdèla* 'tal. sardella' i *krcàt* 'tal. carcare'. Ova je pojava češća u govoru Škripa negoli u mjestima Postira i Dol.

Odraz je stražnjeg nazala /q/ redovito /u/ kao i kod štokavaca: *sùd*, *mùž*, *zùb*, *lùkà*, *rùkà*, *subòta*, *pùpak* u korijenskim morfemima te ovdje pripadaju i svršeni prezentski oblici glagola *biti* (*budèn*,

budeš...). Kod gramatičkih morfema vidljiv je nastavak *-u* kod A. jednine *rûku*, *subòtu*, *ženù* te u 3. licu množine prezenta *grēdù* 'idu'.

Odras prednjeg nazala /ɛ/ najčešće je /e/: *mēso*, *pēt*, *grēdà*, *žèd'*, *počet*, *čēsto*, *jemātva*, *trēst*. Samo u primjeru *jazik* 'jezik' javlja se prijelaz u /a/ iza /j/.

U analiziranim govorima potvrđeni su prijelazi *ra* > *re* ('vrabac' *rēbàc*, 'rasti' *rēst*, 'krasti' *krēst*) te *ro* > *re* ('grob' *grēb*, 'grobište' *grēbišt'e*).

Zbog visokog udjela samoglasnika u govorima se često pojavljuje hijat kada su dva vokala u neposrednoj blizini, ali hijat se može ukloniti umetanjem konsonanta *v*, i tada se čuje dvojadi izgovor riječi: *pàuk* ili *pàvuk*, *baül* ili *bavül*, *saüra* ili *savüra* te *gaün* ili *gavün*. Hijat se izbjegava i samoglasničkim kontrakcijama odnosno sažimanjima (*pôs* 'pojas', *pondà* 'pa onda', *stôt* 'stajati', *probūt* 'prebući', *và* 'valja', *nī* 'nije', *kà* 'kao') te protetskim suglasnicima koji se dodaju na početak riječi /j/ (*jòpet/jèpet* 'opet', *jūsta* 'usta', *Jamèrika* 'Amerika', *jèmon* 'imam', *jūte* 'u tebe', *jaglà* 'igla'). Kod zamjenica i priloga jaka je sličnost tj. podjednakost u značenju *và* ili *tà*, *otà* ili *ovà*, *onà* ili *nà*, *ovàko* ili *vàko*, *vòde* ili *nòde*, *ovī* ili *otī* te *ovô* ili *otô*.

Samoglasničke redukcije odnosno ispadanje samoglasnika pojavljuje se na početku riječi i ta se promjena naziva afereza (*vòki* 'ovoliki'), u sredini riječi je sinkopa, s tim da je ova pojava tipična u Škripu (*grhotà* 'grehota' te imperativni oblici u 1. i 2. licu množine *rēste* 'recite' te *vījte* 'vidite'), a na kraju riječi dolazi apokopa, koja je najčešća u infinitivu te u 2. licu imperativa (*krēst* 'kresti', *govòr* 'govori', *sèd* 'sjedi', *čīn* 'čini').

4. 2. 2. Konsonantski sustav

U mjesnim govorima Dol, Postira i Škrip zastupljena su 23 konsonanta: /b/, /c/, /č/, /t/, /d/, /d'/, /f/, /g/, /h/, /j/, /k/, /l/, /m/, /n/, /n'/, /p/, /r/, /s/, /š/, /t/, /v/, /z/ i /ž/.

Fonemi /h/ i /f/ dobro su očuvani tj. postojani su: *jūhà*, *krùh*, *muhà*, *kùhot* 'kuhati', *hīlada* 'tisuća', *buhà*, *gràh*, *orìh* / *fumòr*, *frìgot*, *fumàt*, *infīšòna*, *kafà*, *frīž*, *fòlša*. Slijed *hv-* zamijenjen je s /f/ u riječima: *fòlà* 'hvala', *fòrski* 'hvarski', *zafòlīt* 'zahvaliti'. Početno /h/ ispada u riječima *ot'ù* 'hoću', *tīla* 'htjela', *otēl* 'hotel'.

Umjesto fonema /ž/ ostvaruje se fonem /ž': *žèp* 'džep', *žìgerica* 'jetrica', *svidòžba* 'svjedodžba'.

Raznoliki je odraz završnoga // u kojem dolazi do ispadanja u glagolskom participu aktivnom muškoga roda: *bī* 'bio', *vīdi* 'vidio', *rēko* 'rekao', *išo* 'išao', *pomògo* 'pomogao'. Sačuvano // ostaje na kraju riječi: *věsel* 'veseo', *těpal* 'topao', *posāl* 'posao', *čāval* 'čavao'. Zbog utjecaja kopna i života u priobalju kod starijih ispitanika čuje se prijelaz završnoga // > /a/, što zapravo nije izvorni čakavski oblik nego štokavski utjecaj u riječima *bija* 'bio', *vidija* 'vidio'.

Prijelaz završnoga -m > -n potvrđen je u nastavcima i kod brojeva: *rōdin* 'radim', *pīšen* 'pišem', *zověn* 'zovem', *òsan* 'osam', *sědan* 'sedam'. Ako je -m dio osnove onda nema promjene na kraju riječi: *dīm*, *dòm*, *srôm*.

Delateralizacija je prijelaz / > j: *bòje* 'bolje', *jūdi* 'ljudi', *jūbòv* 'ljubav', *jūski* 'ljudski', *līpje* 'ljepše', *dūbje* 'dublje', *iskjūčīt* 'isključiti', *nevajōnā* 'nevaljana', *jutīka* 'ljutika', ali ostaje riječ *Dòlanin*, gdje je sačuvano //. Depalatalizacija je vidljiva i u riječima *něga* 'njega', *ditīnstvo* 'djetinjstvo', *osīnac* 'osinjak', *mekīne* 'mekinje' te *jōnca* u G. jednine.

Rotacizam se obično odnosi na prezentski oblik glagola *mot'i* u kojem je fonem /ž/ između vokala prešao u /r/: *mōren* 'mogu' i *mōre* 'može'.

Praslavensko *t' redovito daje /t'/ i ono je palatalizirano te ga nema u standardnome jeziku: *svīt'ā* 'svića', *nōt* 'noć', *kūt'a* 'kuća', *brāt'a* 'braća' kao ni ploziva /d'/.

U odrazu praslavenskog *d' vidljiv je prijelaz u /j/: *īzmeju* 'između', *měju* 'među', *rōjen* 'rođen', *tūji* 'tuđi', *slāji* 'sladi', *žēja* 'žeđa', *mlāja* 'mlađa', *rōjāt* 'rađati', *jirōvāt* 'kretati se naokolo', *orūje* 'oruđe', *krēja* 'krađa'. U glagolskom pridjevu trpnom danas postoji umekšano /d' u riječima *vīd'en* 'viđen' te *obrōd'en* 'obrođen'.

Praslavenski slijed *zd' prelazi u žj u riječima *mōžjoni* 'moždani', *dažjā* 'dažda' te *zvīžjete* 'zviždete', a u primjeru *grōzje* 'grožđe' vidljiv je odraz stare jezične skupine *zdbj* u *zj*.

Praslavenska suglasnička skupina *st' reflektira se u št' što se vidi po primjerima šćakavizma u govorima: *št'ōp* 'štap', *ognīšt'e* 'ognjište', *godīšt'e* 'godište', *utočīšt'e* 'utočište', *pošt'ēr* 'poštar', *št'īpāt* 'štipati', *vīšt'ica* 'vještica', *št'ēta* 'šteta', *klīšt'ā* 'klijesta', *gūšt'erica* 'gušterica', *mīšt'anin* 'mještanin'. Škripjani navode primjer *pošt'ēdīt* 'poštedjeti'. Stara jezična skupina *stbj* očuvana je u primjeru *list'e* 'lišće'.

U izvedenicama od glagola *iti čuva se stara skupina *jd: *ūjdu* 'ulaziti', *dōjdu* 'dolaziti', *pōjdu* 'polaziti', *nājdu* 'nalaziti'. Tipični primjeri u imperativu glase *pōj* 'od poći' te *vīj* 'od vidjeti'.

Početna suglasnička skupina *čr ponekad se čuva u riječima *črŭva* 'crijeva' i *črjenŭca* 'zemlja crvenica', ali pretežno prelazi u *cr*: *cŕn*, *crvĕn*, *cŕv*, *cŕta*.

Provedena je *wbs metateza *vs-* > *-sv* u riječima *svĕ*, *svĕki*, *sĕv* i *svĕga*. Jedini primjer u kojem premetanje izostaje jest oblik zamjениčkoga pridjeva u N. jednine muškoga roda *vĕs* za 'sav' (*po vĕs dŏn te na vĕs glŏs*).

Praslavensko palatalno /r/ nije više umekšano nego se pojavljuje kao tvrdo /r/ i ne prelazi u *rj*: *olgovŏrĕt*, a ne *odgovarjati te mŏre*, a ne *morje*.

Česte su redukcije suglasnika: *dŭ* 'gdje', *digŏd* 'gdje god', *svŭdi* 'svugdje', *čelĕ* 'pčela', *tŭca* 'ptica', *tŭt'i* 'ptići', *kŏ* 'tko', *nŭko* ili *nŭkor* 'nitko', *jenŏj* 'jednoj', *bogĕstvo* 'bogatstvo', *dŭmjak* 'dimnjak', *Splŭska* 'Splitska', *sovĕt* 'psovati', *šenŭca* 'pšenica'.

Okluziv /d/ zamijenjen je sonantom //: *ŏlma* 'odmah', *olkrŭt* 'otkriti', *sĕl* 'sada', *kĕl* 'kad', *pŭl* 'puh', *vĕla ol pŏrta* 'mjesna uvala', *kŭt'a ol kurŏta* 'svećenikova kuća', *hŏl t'ĕ ŏltot* 'hodi ĕa od tamo', *ŏlpri* 'od prije', *čegŏl* 'štogod'. U primjerima *rŭlko* 'rijetko', *pŏlpis* 'potpis' okluziv /t/ zamijenjen je sonantom // . Afrikat /č/ zamjenjuje se friktativom /š/ u riječima *brŏška* 'bračka', *mĕška* 'mačka', *dŭgaška* 'dugačka', *junŏški* 'junački', *mrtvĕški* 'mrtvački', *stĕraški* 'starački'. Afrikata /c/ ispred okluziva /t/ zamjenjuje se friktativom /s/ u imperativu *rĕste* 'recite' i u G. jednine *ŏsta* 'octa'. Frikativ /s/ zamjenjuje se spirantom /j/ u riječi *prŏjca* 'prasca'. Frikativ /s/ još se zamjenjuje friktativom /š/ tipa *š nŭn* 's njime', *profesŭr* 'profesor', *špŭž* 'spuž', *opišŭvĕt* 'opisivati', *šŭšŭt* 'sušiti', *šĕvot* 'slati', ali *spŭla* 'špilja'. Frikativ /z/ zamjenjuje se s friktativom /ž/ u riječima *mŭžika* 'muzika', *mužikŏnti* 'muzičari' te *vižitĕt* 'doći u vizitu', ali *rŭsmarin* 'ružmarin' te *rŭsula* 'ruža'.

4. 2. 3. Akcenatski sustav

U čakavskim govorima na otoku Braču dobro je očuvan tronaglasni sustav s kratkosilaznim naglaskom (˘), dugosilaznim naglaskom (˘˘) i akutom (˘˘˘).

Moguš u čakavskome narječju, s obzirom na akcenatsko stanje, razlikuje govore sa starom, starijom, novom i novijom akcentuacijom. S obzirom na to da naglasci u mjesnim govorima otoka mogu stajati na svakome slogu u riječi, očigledno je da se radi o starom odnosno konzervativnom sustavu (Moguš 1977: 54).

Kratkosilazni naglasak (˘) može se ostvariti u svim položajima u riječi (*ùjutro, ìspri, ùvi, ràk, sàd, komòra, bjankarija, likarija, drvà, ondà*). Duljenja ovoga naglasaka česta su pred sonantima (*krãva, jãma*) te pred šumnicima (*poklãda*). U riječi *krãva* kratkosilazni akcent /ã/ prešao je u akut /ã̌/ jer se samoglasnik /a/ nalazi ispred sonanta /v/. U riječi *poklãda* ã > ã̌ jer se vokal /a/ nalazi pred šumnikom /d/. Očuvanost preskakanja vidljiva je u otvorenom slogu gdje se /ã̌/ također produžuje u akut /ã̌/ (*nã nebo, nã glove*). Silazni naglasci često preskaču i na prvi slog cjeline (*ù glove, ù poje, ù more*).

Dugosilazni naglasak (ˆ) na početku je blago uzlazan, a onda mu intonacija vrlo brzo počinje opadati. Nalazi se u svim položajima i na svim samoglasnicima (*òn, ùra, ùje, ðim, stòrca, divòjka, kuòd, duperò, nagrišpòn*) osim na samoglasniku /r/ koje je uvijek kratko (*cřv*). Vrlo rijedak je na samoglasniku /a/ (*vãlcer, pâpe, šãndule* 'sandale', *čãstan, nãnit* 'spati') jer se dugo /ã/ u pravilu izgovara kao /ò/.

Naglasak akut (ˇ) ne postoji u hrvatskom standardnom jeziku. U analiziranim se govorima može pojaviti na svim položajima u riječi (*mãslina, škãtula, vròta, ženě, vodě*).

Nenaglašene predakcenatske duljine dobro su očuvane i mogu stajati ispred svih akcenata, ali ponajviše pred kratkosilaznim (*vĩnò, pòlĩt, klĩšt'ã*), nešto manje pred dugosilaznim (*sòdĩ, ròdĩ*) te najmanje pred akutom (*ol tũgě, o jũbãvi*). Nenaglašene duljine ne mogu se ostvarivati u slogovima iza naglašenoga sloga (*jò t'u ti dãt*).

4. 3. Morfologija

4. 3. 1. Imenice

Imenice muškoga roda sklanjaju se po a-deklinaciji (*zvôn, glòd, vlòs*) osim vlastitih imena tipa *Jũrě, Mãtě, Frãně* koja imaju e-deklinaciju. U V. jednine tipični su nastavci *-u, -e* i *-o* (*svĩtu mòj, O Isũse, sĩnko*). U I. jednine imenice muškoga roda imaju nastavke *-en* i *-on* (*s nõžẽn, sa žmũlòn*). Muška imena koja završavaju na *-o* u kosim padežima proširuju osnovu sufiksom *-ot-* (*Vĩdin Īvota. Dòjen Jãnkotu pãre*).

Jednosložne imenice muškoga roda imaju kratku množinu (*nòžĩ, bròdi, zĩdi*), a u njima se provodi sibilizacija (*vròzi, vucĩ*). G. množine može imati 3 nastavka, to su *-ø* (*zũb*), *-ov* (*stòlòv*) te *-ih* (*bròdih*). Sinkretizam se javlja u D., L. i I. množine jer imenice muškoga roda imaju jednaki nastavak *-ima(n)*. Pokojni Ivo Jelinčić Mučĩto, rodnom iz Postira, potkrijepio je ovu tvrdnju sljedećim rečenicama: (*T'apò*

son dvô lîsta i spojî hi krâjima. Cîlu son nô't' prôve u vèlin penšjûnima dî mi je nôjbòje da ùjutro kalamùcima pòjdem na lîghe. Na kopošòntima smo danàs isprâtili mōga drōgog nônota.).

Imenice srednjega roda obično završavaju na *-o* (*mîsto, selò*), ali iza *c* te palatala *j* završavaju na *-e* (*žumônce, sūnce, pòje, zdrôvje*). Imenice koje završavaju na *-je* i *-išće* u G. jednine imaju nastavak *-o* (*zdrôvjo* 'zdravlja, *godîšt'o* 'godišta', *grôžjo* 'grožđa'). Imenice srednjega roda koje u N. jednine završavaju na *-stvo/štvo* dobivaju isti nastavak u G. jednine (*ditînstvo, oblîštvo* 'izgled'). Ostali padežni oblici jednaki su kao i kod imenica muškoga roda. Sačuvane su i stare imenice srednjega roda koje su pripadale tzv. *t*-osnovama (*prôse – prôseta, dîtè – ditèta*) i *n*-osnovama (*vrîme – vrîmena, brîme – brîmena*). Ostatak *s*-osnova potvrđen je u obliku *tilesà* (N. jednine *tîlo*). U govoru Škripa u N. jednine imenica *n*-osnove može se na kraju pridodati nastavak *-n* (*brîme – brîmen*).

Imenice ženskoga roda sklanjaju se po *e*-deklinaciji. U G. jednine redovito se ostvaruje nastavak *-e* (*trôvã – trôvè*), a u I. jednine nastavak *-on* (*bicîklon, glôvon*). U D. jednine kod nekih imenica ženskoga roda imamo povlačenje naglasaka sa zadnjeg na prvi slog (*suzã – sùzi*). Naglasak je obično na prvome slogu u A. jednine (*u kùt'u*), ali često može skočiti i na prijedlog (*ùza glovu*). V. jednine završava na *-o* (*žèno, dûšo, srãmoto*). Sibilizacija se redovito provodi u D. i L. jednine (*nozi, luci, ruci*).

Imenice ženskoga roda u G. množine imaju nulti morfem *-ø* (*Mîsto je pûno mlôdih žen. A nîmo vèt' jâbuk? Brôč je pûn gomîl ol kojîh jûdi prãvidu jôpôn.*). Tu se može ponekad javiti i nastavak *-ov* (*smôkov*) te *-ih* (*srdèlih*). Sinkretizam je čest u D., L. i I. množine s nastavcima *-ami(n)* te *-ima(n)*: (*Po škrãpima je hodî bôs. Nè mogu ti tô ričîman opîsât. Hodî son stôrin nogãmin po kôzjin pûtima. Blagoslovenã ti mèju ženãmin. T'apô hi je vèli strôh u košt'ãmi. Če sè mène tîče vô je zôrhe o zôrneg o brôškin ričîman. Not'às san zapôso jèdnu vèlu vãlu s mržima.*).

Imenice ženskoga roda mogu pripadati i *i*-deklinaciji kao što su *pêt', môt'* i *nôt'* te se sklanjaju kao i u standardu.

4. 3. 2. Pridjevi

Opisni pridjevi mogu biti određenog (*bogãti*) i neodređenog oblika (*bogãt*). Uz atribut dolaze određeni pridjevi, dok su neodređeni vezani uz predikat. Pridjevi u muškom rodu imaju jednak nastavak *-i* u N. i V. jednine (*bogãti*), u G. dobivaju nastavak *-ega* (*bogãtega*), u D. i L. imaju nastavak *-emu* (*bogãtemu*), A. je jednak G. s nastavkom *-ega* (*bogãtega*)⁴, a u I. dodaje se nastavak *-in* (*bogãtin*). Nastavak *-o* tipičan je za pridjeve srednjega roda za N., V. i A. jednine (*bogãto*). U pridjevima ženskoga roda N. i V. jednine dolaze s nastavkom *-o* (*bogãto*) nakon prelaska /a/ > /o/, u G. je nastavak *-e* (*bogãte*), u D. i L. nastavak *-oj* (*bogãtoj*), u A. javlja se nastavak *-u* (*bogãtu*), a u I. nastavak *-on* (*bogãton*).

Pridjevi u muškom rodu imaju nastavak *-i* u N. i V. množine (*bogãti*), u srednjem rodu javlja se nastavak *-o* (*bogãto*), a u ženskom rodu nastavak *-e* (*bogãte*). Ostala deklinacija identična je za sva tri roda s nastavcima: *-ih* u G., *-in* ili *-ima(n)* u D., L. i I. te *-e* u A.

Navedene tvrdnje potvrđuju sljedeće rečenice s terena: (*U lĩthĩn veçẽrĩma sẽdnen na šentõdi šẽtnĩce põgleda upẽrenog prĩma zvĩzdĩma. Ofendĩ son se u dãžjanĩn dõnĩma. Nãšĩn mũžĩman nõjvõt'a je nevõja ako in ženẽ špõrkin jezĩcĩma trũbe o mõrĩman, a u nõh se ne razumĩdu.*).

Sufiksadni nastavci za komparativ su *-ji* i *-iji*: *lĩpji, lãgji, dẽbji, mirnĩji, mudrĩji*. Superlativ pridjeva tvori se dodavanjem *noj-* obliku komparativa te poprima dva naglaska: *nõjvĩšji, nõjslãji, nõjlĩpji, nõjlĩšji, nõjzõrĩni*.

4. 3. 3. Zamjenice

Osobne zamjenice u jednini glase *jõ, tĩ, õn/onõ/onã*, a u množini *mĩ, vĩ, onĩ/onẽ/onã*. Razlika od standarda je u I. jednine osobnih zamjenica *jõ* (*mẽnõn*), *tĩ* (*tẽbõn*), *õn/onõ* (*nĩn*) te *onã* (*nõn*). A. jednine osobnih zamjenica *jõ* i *tĩ* poseban je po skraćenom obliku *nõme* i *nõte*.

U D., L. i I. osobnih zamjenica *mĩ* pojavljuje se oblik (*nãmin*), a za *vĩ* (*vãmin*). Oblik (*nĩman*) pripada osobnim zamjenicama *onĩ/onẽ/onã*. Enklitički genitivni/akuzativni oblik lične zamjenice za 3. lice množine *-ih* premeće se u *hi* kod osobnih zamjenica u A. množine (*Pũst hi na mũru.*).

Šimunović (2006: 28) navodi da se posvojne zamjenice sklanjaju kao određeni pridjevi te mogu imati kraće ili dulje oblike u G. jednine kao i u standardu (*mõga/mojẽga, tvõga/tvojẽga, svõga/svojẽga*).

⁴ U neodređenim pridjevima muškoga i srednjega roda G. jednine ponekad se javlja i nastavak *-oga* i *-omu* iako je to rjeđe (*bogãtoga, bogãtomu*).

Jedina razlika vidljiva je u I. jednine i množine posvojnih zamjenica u kojima se koriste nastavci *-in* (*mojĩn*) i *-on* (*mojõn*) umjesto *-im* te *-om*.

Pokazne zamjenice mogu biti potvrđene u obliku s aferezom ili u punom obliku: *vĩ, vâ, vô* 'ovaj, ova, ovo', *tĩ, tâ, tô* 'taj, ta, to', *nĩ, nâ, nô* 'onaj, ona, ono'. Pokazne zamjenice *ovaj* (*vèga*), *taj* (*tèga*) i *onaj* (*nèga*) u G. jednine dolaze s nastavkom *-ega* umjesto *-oga*. U D. i L. jednine ženskoga roda javlja se nastavak *-on* (*võn, tõn, nõn*), a u I. jednine muškoga i srednjega roda čest je nastavak *-in* (*tĩn*) Još postoje oblici *vakõv, takõv* i *nakõv* kao i *vãki, tâki, nãki*.

Najčešći oblici upitno-odnosnih zamjenica su *čõ* i *čã* (u upitnom značenju) te *če* (u odnosnom značenju) (*Tõ je jãgla če sè křpu mrĩže*). U G. jednine upitne zamjenice *čõ* i *čã* imaju oblik *čèga* i *čèsa*, a pritom oblik *čèsa* upotrebljavaju više stariji govornici. Upitna zamjenica *tko* u analiziranim govorima ima oblik *kõ*, a u I. jednine i množine dolazi oblik *kĩn*. Umjesto upitno-posvojne zamjenice *čiji* koriste se oblici *čihõv, čihõva* i *čihõvo*. U ženskom rodu upitna zamjenica *koja* dobiva oblik *kojõ*.

Neodređena zamjenica *nitko* ima oblik *nĩkõr* dok zamjenica *netko* ima oblik *nikõr*. (*Nĩkor nĩ dõšo na posãl. / Nikõr je tãmo võnka*.)

4. 3. 4. Brojevi

Glavni brojevi koji se sklanjaju jesu *jedõn, dvõ, trĩ* i *četĩri*. Kod brojeva od 11 do 19 redovito se nadodaje suglasnik /j/ i gubi se vokal /e/ (*jedanãjst, dvonãjst, trinãjst, četrnãjst*). U brojevima od 21 do 29 ispada slog *de* (*dvastijedõn, dvastidvõ, dvastitřĩ*), a dalje slijedi *trĩdeset, četřdesèt*. Broj *dva* u N. i A. ženskoga roda glasi *dvĩ* 'dvije', a u D., L. i I. *dvĩma(n)* 'dvjema'. Brojevi *oba* i *obje* u D., L. i I. imaju oblik *õbima(n)* 'obama, objema'. Od glavnih brojeva mogu se sklanjati još brojevi: *stõtina* 'sto', *mijõr* ili *ĩlada* 'tisuću', *miļũn* 'milijun'. Svi se redni brojevi mijenjaju, primjerice redni broj *prvi* u muškom i srednjem rodu jednine ima nastavke u G. i A. *-ega*, D., i L. *-emu*, a u I. sekundarno *-n* koje je tipično za sva tri roda. Množinski oblici u svim rodovima u D., L. i I. dobivaju još nastavak *-n* (*prvĩman*). U upotrebi su i zbirni brojevi koji glase *dvõje, trõje, četvero*.

4. 3. 5. Glagoli

Infinitivi su apokopirani odnosno okrnjeni (*plèst, spàt, ostàt, pròt', rèt'*), a često i završno *-t* otpada: *nosì*.

Imperativ u 2. licu jednine kao i u 1. i 2. licu množine gubi nastavak *-i*: *hòl, hòlmo, hòlte / vîj, vîjmo, vîjte / rēc, rěsmo, rěste*. Imperativni sufiks *-i-* može biti i naglašen: *dōjdì, dōjdìmo, dōjdìte / vazmì, vazmìmo, vazmìte / užgì, užgìmo, užgìte*.

Glagoli u 1. licu jednine u prezentu imaju nastavke *-en (kredèn), -jen (kupùjen), -on (čūvon)* te *-in (nòsin)*. Glagoli *hot'ù* i *mògu* u ovome licu čuvaju nastavak *-u*. Specifični nastavci dolaze u 3. licu množine, i to su *-u* za *-e* te *-du (vòzu, mìslidu)*.

Imperfekt se koristi u obliku glagola *biti* te glasi: *bìšen, bìšeš, bìše / bìšemo, bìšete, bìšu/bìšedu*. S pomoću imperfekta glagola *biti* i infinitiva daje se do znanja da se je nešto trebalo učiniti u prošlosti (*Bìšeš dōt' po bìš vidi.*).

Šimunović (2006: 30) navodi da se aorist nekoć znao koristiti samo u pripovijedanju o prošlim zbivanjima (*Kàl je tō vidi, pòbiže.*), ali inače se danas u mjesnim govorima ne pojavljuje.

Enklitički oblici prezenta glagola *tît* 'htjeti' isti su kao u standardnom jeziku osim 3. lica množine u kojem se pojavljuje nastavak *-du (t'e/t'edu)*. Javlja se i futur prvi pomoćnog glagola *biti* s glagolskim pridjevom radnim u primjeru *bît'e rōdî* 'vjerojatno je radio'.

Futur drugi tvori se pomoću svršenog oblika prezenta glagola *biti* i infinitiva (*Kàl bùde plāko(t), dōj mu vodě.*) ili glagolskog pridjeva radnog (*Ako bùdu dōšli, tì mùč.*).

Perfekt se tvori od enklitičkih oblika prezenta glagola *biti* i glagolskog pridjeva radnog (*Mì smo rėkli svojě.*), a u 3. licu jednine izostavlja se *je* iza povratne zamjenice *se* (*Onà se smijāla.*).

Često se koristi pluskvamperfekt i tvori se od perfekta glagola *biti* te glagolskog pridjeva radnog (*Bì je dōšo dōma i olmā je zāspo.*).

Najvažnija čakavska morfološka osobina je kondicional prvi koji se tvori od kondicionalnih oblika glagola *biti*: *bìn, bìš, bì / bìmo, bìte, bì/bìdu* i glagolskog pridjeva radnog (*Jō bìn lavurō, ali sōmo ako bìš i tì.*). Kondicional drugi tvori se od kondicionala prvog i glagolskog pridjeva radnog (*Vî bìte me bìli privārili da se nīsôn bì snōšo.*).

Glagolski pridjev radni u muškom rodu jednine gubi završni morfem *-l (rėko, ìšo)*, a glagolski pridjev trpni ima tri nastavka, i to su *-n (oprōn), -en (učinēn)* te *-t (prōstrt)*.

4. 3. 6. Prilozi i prijedlozi

Analizom govora u Dolu, Škripu i Postirima izdvaja se nekoliko priloga (*majkô* 'mnogo', *pròpja* 'upravo, baš', *šòto* 'ispod', *bokūn* 'nešto, štogod', *jùšto* 'tačno, precizno', *otòlič* 'maloprije', *prèža* 'malo', *adèso* 'sada', *altrokê* 'a kamoli', *jèpet* 'opet', *dònapoko* 'napokon', *slišno* 'slično', *grèzo* 'nedotjerano', *lāšne* 'lakše', *inakje* 'inače', *vāzda* 'uvijek', *nīnder* 'nigdje', *nindêr* 'negdje', *spèšo* 'često', *prònto* 'spremno', *īskle* 'odakle', *velèti* 'mnogo', *dobòto/debòto* 'skoro', *pèna* 'čas prije', *břž* 'možda', *šotobrāco* 'rukom pod ruku') te prijedloga (*pèr* 'za', *obo tèn* 'o tome', *pul dōma* 'put doma', *pol* 'ispod', *tól* 'tamo').

4. 4. Sintaktičke odlike

Do današnjih dana nitko se nije u potpunosti posvetio proučavanju poretka riječi u rečenici kod bračkih govora. Veća je pozornost posvećena istraživanju fonologije, morfologije i leksika bračkih govora. Rečenice u čakavskom narječju su dosta eliptične jer im nedostaje neki dio koji se obično podrazumijeva iz konteksta, a govornik ga nadomještava gestom. Razmjerno su česte kalkirane konstrukcije, nastale pod romanskim utjecajem. Tipične su konstrukcije s prijedlogom *od* + *genitiv* (*kušīn od pèrja*, *přsten od zlōta*, *vrīme od bonāce*, *māma od Īvota*, *mīsto od starinē*) te konstrukcije *za* + *infinitiv* (*fōlī nan ūje za kùhot*, *vo mēso je dobrò za pèt*). Enklitičke riječi katkada dolaze na apsolutnom početku rečenice (*T'eš dōc?* *T'eš jīst?* *Si rēko?* *Si bī tāmō?*). U analiziranim govorom gotovo se nikada ne upotrebljava čestica *li*, nego se ona izostavlja u upitnim rečenicama (*Òt'eš jēmāt šōlde?*). Prilog *t'a* koristi se uz glagole kretanja koji označavaju odmicanje od mjesta radnje (*Hòl t'à òltot*. *Grēn t'à ù poje*. *Pūst ga t'à*). Često se upotrebljava akuzativ i uz glagole kretanja i uz glagole mirovanja (*Jō san ti jōš u pōsteju*. *Grēn u Splīt*. *Žīvèn u Škrīp*). U instrumentalu se koristi prijedlog *s* ili *sa* kada se radi o sredstvu, ali ima i primjera u kojima on izostaje (*Grēn āuton*. *Kopàn motīkon*. *Pījen kafū sa mlīkon*. *Pīšen s òlovkon*). Ovaj se prijedlog često rabi u instrumentalu društva (*Putūjen s māmom*. *Govòrin s Māton*). S genitivom imenskih riječi koje određuju nešto živo koristi se prijedlog *u* (*Bī son u nēga čovīka*. *Nī u nōš tvōj nōno*). Posebne oblike imaju konstrukcije s brojevima dva, tri i četiri (*dvō brāta*, *trī brāta* 'trojica braće' i *četīri brāta* 'četvero braće') uz koje se rabe posebni padežni oblici kao tradicionalni ostatci dvojine. Ispitanici navode neke konstrukcije s brojevima i tu je vidljiv padež i broj u kojem se pojavljuje imenica uz pojedine brojeve. U muškom i srednjem rodu uz brojeve dva, tri i četiri to je imenički oblik koji odgovara G. jednine (i smatra ga se ostatkom dvojine), a u ženskom rodu oblik koji odgovara N. množine. Uz

brojeve veće od pet dolazi G. množine (*dvî òjade lõz, četìri stòtine māsline, dvî tõe i dvìsta kili māsline, svìtlili smo dèset mīj vònka Premòde, pedesèt maštìli, osandesètòsmo godìšt'e, dvò mijòrà godìšt'*). Posvojne zamjenice zamjenjuju se osobnim zamjenicama (*Němu je otàc bì u ràtu.*). Postoji i konstrukcija od imperfekta pomoćnog glagola *biti* i infinitiva kojom se ističe da je netko trebao nešto učiniti u prošlosti (*Bìšeš dõ po bìš vidi.*).

4. 5. Leksičke odlike

Od leksičkih odlika najznatniji je romanski (mletački, venecijanski) utjecaj u govorima Dola, Postira i Škripa na otoku Braču. Stariji govornici živjeli su u doticaju s Talijanima, učili su njihov jezik pa se na taj način pregršt riječi ukorijenilo među domaćim stanovništvom (*bevònda* 'razvodnjeno vino', *bruškîn* 'četka za čišćenje', *leròj* 'sat', *žvèlto* 'brzo', *šugamôn* 'ručnik', *levānat* 'istočni vjetar'). U narječju su očuvani leksemi praslavenskog podrijetla (*rabòta* 'rad', *dòž* 'kiša', *besìda* 'riječ', *hòz* 'križa', *klobūk* 'šešir', *vlòs* 'nit kose', *zìkva* 'kolijevka', *kūs* 'komad'). Slijedi iscrpan popis prikupljenih riječi u analiziranim naseljima kojih su se mještani dosjetili u slobodnom razgovoru.

4. 5. 1. Leksički fond prikupljen u Dolu

Riječi vezane za kućanstvo i rad dolskih domaćica: *kotlèjka* 'bakreni i mjedeni kotao suženijeg otvora', *ròm* 'bakar', *maštìl* 'drveni sud za pranje s dvije uške', *baül* 'sanduk', *bjankarìja* 'rublje', *armerün* 'ormar', *komò* 'starinska komoda', *tinèl* 'blagavonica, soba za svečanije prigode', *šofò* 'izrezbareni krevet za jednu osobu', *kandilìr* 'svijećnjak', *lampijün* 'petrolejska svjetiljka', *pavër* 'fitilj', *lumîn* 'svijetlo', *lètrika* 'elektrika', *špāher* 'štednjak', *kolovòj* 'usko zemljište', *parit'at* i *prontat* 'spremiti', *fregat* 'strugati, prati oštrom tvrdom četkom', *kudìja* 'snop vune na stalku za predenje', *krcòla* 'pletena košara', *tremezòl* 'glavna krovna greda', *kužìna* 'kuhinja', *kot'èta* 'starinski bračni krevet', *kùtal* 'zaimača, kaciola', *kuvërta* 'pokrivač postelje', *katrìda* 'stolica s naslonom', *šjalpèta* 'kravata', *duperat* 'upotrebljavati', *libor* 'knjiga', *intimèla* 'jastučnica', *lancün* 'plahta', *pijät* 'tanjur', *perün* 'vilica za jelo', *šupijāča* 'plosnata kutlača s rupicama.

Riječi vezane za rad dolskih težaka: *montãña* 'gora', *kôca* 'drveni sud za tiještenje grožđa', *mãst* 'tiješteno grožđe', *bãt* 'nabijač za tiještenje grožđa', *tũran* 'tijesak za vino', *mĩh* 'torba za prijenos tekućine, vina ili mošta učinjena od životinjske kože', *šẽšũla* 'plitki drveni sud u vinarstvu', *kut'ĩn* 'pas', *kavrjôrga* / *šošĩca* 'tanji kolac kao potporanj', *prĩšnica* ili 'popriječna daska', *põhvina* 'kožni remen koji se stavi životinji pod rep da samar ne odsklizne naprijed na vrat', *prãt'a* ili *polprũg* 'konop sa strane samara koji privezuje teret', *stẽja* 'blazinja napunjena slamom pod samarom', *samõr* 'tovarno sedlo', *oglavĩt* 'prednji drveni dio samara', *lũk* 'zakrivljeni držač na samaru', *batisĩt* 'udubljenje na dnu zdenca u koje se skuplja talog', *portẽla* 'otvor na prednjem dnu bačve', *bucõl* 'izrađena kruna na otvoru gustirne', *badĩl* 'vrsta lopate', *tartajũn* 'štapíc oko kojega se namata *sũka* da bi se čvrsto steglo ušće mijeha', *sũka* 'posebno pleteni komadi od kozje dlake za vezanje mijeha, a tako su se plele i *sũknene bĩčve*', *harõl* 'pletena vreća za nositi masline i gnoj u polje'.

Riječi vezane za crkvu i pokapanje mrtvih: *koposãnat* 'groblje', *katafãlag* 'postolje za mrtvački lijes', *kasĩl* 'lijes', *barabõn* 'izrezbarena šiba kojom se udara po klupi u crkvi pred Uskrs kada se pogase sve svijeće, a s time nas podsjeća na batinanje Krista', *remẽta* 'čovjek koji održava crkvu da bude čista i sakuplja novce u dolskoj crkvi na misi', *sakrišĩtĩja* 'sakristija', *škopĩnci* 'ministranti', *limõzina* 'milostinja u crkvi', *Kandalõra* 'Svijećnica koja se slavi 2. veljače', *dõlska fjẽra* 'crkvena i seoska svečanost'.

Riječi vezane za ribare i pomorce: *lantẽrna* 'svjetionik', *vapõr* 'parobrod', *šĩja* 'veslati natrag', *võga* 'veslanje prema naprijed', *mezomarinẽr* 'motka s kukom za lovljenje konopa kod pristaništa broda', *cĩma* 'dio konopa kojim se veže brod uz obalu', *ferõl* 'ribarska svjetiljka', *gajẽta* 'drveni čamac oko 9 m dužine s palubom na pramcu', *prõva* 'prednji dio broda', *krmã* 'stražnji dio broda'.

Riječi vezane za međuljudske odnose i kletve dolskih žena: *pridrĩt* (*Kõlera te pridĩla ili sakvištãla!*) 'Neizlječiva bolest neka te dokrajči!', *šĩmja* 'stare žene za mladu curu koja vodi neuredan život znaju reći da je *šĩmja* ili *šĩmjasta*', *pedĩsa* 'sudbinski zaslužena kazna', *oblĩštvo* 'izraz lica', *kuĩõd* i *kuĩõda* 'šogor i šogorica', *šjõr* i *šjõra* 'gospodin i gospođa', *pãpẽ* 'tata', *konfužijũn* 'zbunjenost ili zbrkanost', *šupijãča* 'moralno propala djevojka', *malĩcija* 'zloća, pakost' / *malicijõz* 'zloban'.

Zanimanja i ostale dolske riječi: *marãgũn* 'drvodjelac', *likõr* 'liječnik', *gõnčica* 'neistinita priča, bajka', *dohodĩt* 'doći', *gvẽra* 'rat', *pensãt* 'misliti', *parlãt* 'mnogo i rado govoriti', *fermãt* 'zaustaviti, završiti', *facikõnto* 'napredan čovjek', *hmũtot se* 'klimati se hodajući', *balãt* 'plesati', *oštariĩja* 'krčma', *bõndã* 'strana', *šõto* 'ispod', *bokũn* 'nešto, štogod'.

4. 5. 2. Leksički fond prikupljen u Postirima

Riječi vezane za kućanstvo i rad postirskih domaćica: *lavamôn* 'starinski držač umivaonika', *cancarëla* 'vrsta tjestenine za juhu', *muškër* 'kavez obložen finom mrežom koji je čuvao hranu od muha', *obîlovot* 'imati u izobilju', *šufit* 'tavan', *šufigät* 'spremati meso na zaprešku od rajčica i luka', *pršûra* 'tava', *pršurâte* 'božićni uštipci', *bocûn* 'staklenka od bijela stakla s ljevkastim grlom za vino i vodu', *šoçivîca* 'leća', *cûkar* 'šećer', *koštrît* 'vrsta divljeg *lušijät* 'prati robu u lušiji', *otôka* 'samotok iz kojeg izlazi voda', *tûb* 'stakleni cilindar na petrolejki', *fažôl* 'grah', *manîstra* 'tjestenina', *opânak* 'vrsta domaće obuče napravljene od životinjske kože', *šuprakupërta* 'velika kuverta', *škâtula* 'kutija', *trînoge* ili *trîpije* 'tronožac stavljen na otvoreno ognjište za jelo', *rešetò* 'okrugla naprava za prosijavanje', *pašabrôd* 'cjediljka', *kut'arîn* 'mala žličica', *bit'erîn* 'mala čašica za likere', *kantunôl* 'noćni ormarić', *katrîda* ili *katrîga* 'stolica s naslonom', *tamburîn* 'stolac, stolica bez naslona', *veltrîna* 'vitrina', *kredênce* 'kuhinjska komoda', *žvejarîn* 'budilica', *pôrtik* 'pristupno stubište, predvorje', *lazañûr* 'valjak za tijesto', *pêrgul* 'balkon', *berîta* 'kapa', *štikandêt* 'čačkalica', *šumprêš* 'glačalo', *šumprešät* 'izglačati', *mažinîn* 'mlinac za kavu', *bruštulîn* 'naprava za prženje kave', *bruštulät* 'pržiti kavu, ječam ili raž', *kopâña* 'korito za miješenje kruha', *škandalêt* 'grijalica za zagrijavanje postelje', *mulëte* 'naprava za hvatanje žerava', *poltrôna* 'naslonjač za gospodu', *lôpiš* 'olovka', *kôr* 'seoska kočija', *švilâc* 'naprava za šivanje obuče', *frkëta* 'ukosnica za kosu', *šotobrâco* 'držanje rukom pod ruku', *šotokôtul* 'podsuknja s čipkama', *t'ikara* 'mala šalica', *britvolîn* 'džepni nožić na sklapanje', *kondût* 'zahod', *kušîn* 'jastuk', *t'apîna* 'štupaljka za rublje', *lerôj* 'sat', *koltrîna* 'zavjesa', *inbotîda* 'prošiven poplun, jorgan', *bruškîn* 'četka za pranje', *balônca* 'vaga', *dentjêra* 'umjetno zubalo', *debulëca* 'tjelesna slabost', *kaiš* 'remeni', *kajîn* 'lavor', *šugamôn* 'ručnik', *bôrša* 'torba', *gât'e* 'hlače', *gulozarija* 'slatkiši', *komôra* 'soba', *sakêt* 'vrećica', *škûra* 'prozorski kapak', *špalîna* 'naramenica', *travêrsa* 'pregača', *jakëta* 'jakna, sako', *veštît* 'odijelo'.

Riječi vezane za rad postirskih težaka: *motîka* 'alat za kopanje', *mašklîn* 'trnokop', *macôla* 'vrsta mlata, klesarski mlat', *sikîra* 'oruđe za sječenje', *drâčasik* 'oruđe za sječu drače', *plûg* 'oruđe za oranje', *kortôl* 'okrugla pletena košara', *konîstra* 'plitka okrugla pletena košara', *bât* 'drveni mlat za meso', *vinotôka* 'drveni vinski sud u konobi', *sûka* 'konop za vezanje mijeha', *trtajûn* 'štapić oko kojega se namata *sûka* da bi se čvrsto steglo ušće mijeha', *pîrja* 'lijevak', *dîža* 'drveni sud', *provîn* 'mjerač', *žmûl* 'čaša', *kastañêr* 'bačvica od tvrdog drva', *butîlija* 'boca', *damjôna* 'opleteni stakleni sud', *jemâtva* 'berba grožđa', *bûña* 'kamena okrugla zasvođena poljska kućica', *konfîn* 'zemljište katastarske općine', *bançît* 'klupica za sjedenje', *pjôver* 'kameni slijev kojim teče kišnica i skuplja se u studenac', *gustîrna* 'cisterna, nakapnica', *mlëkiña* 'vrsta rane smokve', *mulôm* 'rebra s mesom', *žîgerica* 'jetra', *maravôn* 'ukiseljeno vino', *barsâta* 'pokvarena bevanda', *špuntîn* 'pokvareno, uskiseljeno vino', *zâgôn* 'životinjske štale', *tîrs* 'loza', *bunbök*

'vata, čisti bijeli pamuk', *prodôl* 'početak doline', *bùšak* 'šuma', *prôjci* 'svinje', *fažolète* 'mladi grah s mahunama', *plôka* 'stupica za ptice, glodavace', *črjenica* 'zemlja crvenica', *prût* 'grana'.

Riječi vezane uz ribarstvo: *Premôda* 'otok Premuda u zadarskom arhipelagu gdje su odlazili postirski ribari loviti ribe', *pôrtit* 'otputovati', *t'apât* 'uhvatiti, zgrabiti', *zapâsot* 'opasati mrežom', *Morât* 'zadarski otok Molat', *mulâc* 'mali most', *lavurât* 'raditi', *išekât* 'iscrpiti vodu s broda', *iškapulât se* 'izbaviti se, izvući živu glavu ili izvući nešto iz lokve', *murôda* 'drvena ograda oko gornje palube', *balaištra* 'ograda napravljena od cijevi na brodu', *timûn* 'kormilo od broda u moru', *timuñêr* 'kormilar', *propêla* 'propeler', *zafangât* 'uprljati, zablattiti mrežu na brodu', *pjumbîn* 'olovni uteg na mreži', *peškafôndo* 'naprava od više savijenih iglica i olova za lovljenje liganja', *pânula* 'umjetna riba s udicom', *bukapôrta* 'ulaz na palubi u unutrašnjost broda', *bracêra* 'brod s jednim jarbolom koji se gradio na Braču', *kôt'a* 'ribarsko brod za ribarenje na otvorenom moru', *kaît* 'vrsta čamca', *jôrbol* 'stub na brodu', *kuvêrta* 'paluba', *gîralica* 'ribarska mreža za lov girica', *plivarica* 'ribarska mreža za lov na plavu ribu', *vřša* 'spletene željezne žice u obliku koša za hvatanje ribe', *parangôl* 'udice nanizane na dugoj niti', *športîl* 'mrežasta vrećica na štapu za ulov sitne ribe', *gavitêl* 'sidreni plovak', *komôrča* 'vrsta bijele ribe', *lokôrda* 'vrsta plave ribe', *skûša* 'vrsta plave ribe', *škômp* 'vrsta raka', *hubòtnica* 'hobotnica', *mól* 'oslić', *škarpîna* 'crvenkasta morska riba', *kavitêl* 'plovak na površini mora', *panâtika* 'novčana naknada za prehranu na brodu', *cîma* 'konop za vezanje broda', *cîmor* 'osoba koja ima dužnost da vezuje i odvezuje brod', *nôštròmo* 'vođa palube', *svit'arîca* 'brod sa svjetiljkom za ribarenje'.

Riječi vezane za graditeljstvo: *tajênta* 'zidarski mlat za oblikovanje kamena', *pikêt* 'mlat s ostrim vrhom u klesarstvu', *šegâc* 'vrsta male ručne pile', *fratûn* 'zidarska daska za ravnanje žbuke', *faturêta* 'posao na crno', *mašûr* 'drveni ili limeni sud u obliku korita za prenošenje i presipavanje', *trlîš* 'radna odjeća', *puntarôl* 'željezna špica za kamen', *pergulôda* 'veliki balkon s kamenom ogradom', *koportêla* 'poklopnica', *manovôl* 'pomoćni radnik pri gradnji', *fundamènat* 'temelj', *kôva* 'kamenolom'.

Riječi vezane za crkvu i pokapanje mrtvih: *picigamôrt* 'mrtvozornik', *Betlêm* 'biblijski Betlehem', *kurôt* 'župnik', *kâmiž* 'vrsta svećeničke bijele odore', *planîta* 'gornji dio svećeničkog misnog ruha', *čimatôrij* 'groblje, prostor oko crkve', *angunîja* 'zvonjava mrtvačkog zvona', *brècot* 'zvonom objavljevati nečiju smrt', *bânak* 'klupa u crkvi', *baldakîn* 'prijenosni baršunasti svod pod kojim se u procesiji nosilo sveto Otajstvo', *procesijûn* 'vjerski ophod', *kampanêl* 'zvonik', *pîstula* 'poslanica', *žèžin* 'post', *pûlpit* 'propovjedaonica u crkvi', *prèdika* 'propovijeda', *štêne* 'čitanje ili pjevanje u crkvenim obredima', *dalmâšak* 'svečana zavjesa u svetištu kod glavnog oltara', *feštûni* 'slavoluci'.

Zanimanja i ostale postirske riječi: *balôta* 'kugla', *šufîštik* 'pedantan, sitničav čovjek', *tôte* 'tu, tamo', *tokât* 'trebati, valjati', *pròpja* 'upravo, baš', *šâvot* 'slati', *ofrankât* 'zaobići', *skûla* 'škola', *pajîz*

'mjesto', *pòrat* 'luka s pristaništem', *barbîr* 'brijač', *barbirîja* 'brijačnica', *peškarîja* 'ribarnica', *peškât* 'razumjeti', *meštròvica* 'učiteljica', *škrivôn* 'pisar', *deliberât* 'osloboditi se', *poteštôt* 'načelnik općine', *bandîra* 'zastava', *škîna* 'leđa', *drêto* 'ravno', *kurijôža* 'znatiželjna', *dotûr* 'doktor', *profeshûr* 'profesor', *pompjêr* 'vatrogasac', *pêgula* 'nesreća', *šît* 'čitati', *afanât* 'onesvijestiti se', *atênto* 'oprezno', *beštîma* 'psovka', *bruntulât* 'gundati, mrmljati', *šupêrba* 'ohola, umišljena osoba', *štufât se* 'dodijati, izgubiti volju', *butîga* 'dućan', *bûža* 'rupa', *t'òrov* 'slijep na jedno oko', *nabasât* 'slučajno naići', *durât* 'trajati', *iškât* 'tražiti', *jûšto* 'točno, precizno', *kalmât se* 'stišati se', *kontât* 'računati', *kôrta* 'papir', *kurît* 'funkcionirati, ići', *kuntènta* 'zadovoljna osoba', *lumbrela* 'kišobran', *mòvit se* 'pokrenuti se', *mūčât* 'šutjeti', *meritât* 'zaslužiti', *nôpoko* 'naopako', *parît* 'izgledati', *ošervât se* 'obazreti se', *pasât se* 'proći se, snaći se', *pâšica* 'mali povoj', *portafôj* ili *takujîn* 'novčanik', *počînut* 'odmoriti se', *prîgnit* 'spustiti se na dolje', *šêmpja* 'glupan, blesavac', *škèrac* 'trzaj', *škvât* 'izbjeći, skloniti', *ventulât* 'hladiti lepezom', *kurènat* 'propuh', *voñât* 'mirisati, zaudarati', *zahîtit* 'zabaciti', *žvêlto* 'brzo, žurno', *otòlič* 'maloprije', *nažuntât* 'pridodati', *štajûn* 'godišnje doba', *pulicjôt* 'redar', *pulicîja* 'policija', *agvantât* 'ugrabiti, dohvatiti', *prêža* 'malo'.

4. 5. 3. Leksički fond prikupljen u Dolu

Riječi vezane za kućanstvo i rad škripskih domaćica: *gvant'êra* 'tacna', *bagâji* 'prtljaga', *balônca* 'vaga', *hâja* 'odjeća', *bîša* 'moljac', *skâle* 'stepenice', *hîb* 'glava kruha', *boršîn* 'torbica', *kògoma* 'posuda za kuhanje kave', *botûn* 'dugme', *blaziña* 'jastuk', *gvônti* 'rukavice', *šândule* 'sandale', *šentôda* 'klupa', *kõtula* 'suknja', *bruškîn* 'četka', *t'ikulôta* 'čokolada', *tavajôl* 'ubrus', *špañulèt* 'cigareta', *kanāpè* 'fotelja', *t'ut'în* 'duda', *kalcèta* 'čarapa', *retôj* 'ostatak hrane', *lâta* 'limeno posuđe', *traversûn* 'kecelja', *mobiļa* 'namještaj', *parit'òvât* 'pripremati', *ret'îne* 'naušnice', *t'apîna* 'kopča za kosu', *bûšt* 'grudnjak', *fòji* 'novine', *šaltôra* 'krojačica', *šaltûr* 'krojač', *frkèta* 'ukosnica', *škūdèla* 'šalica', *vêšta* 'ženska haljina', *bracjulèt* 'narukvica', *fijòk* 'mašna', *frèt'a* 'kopča na kosi', *šûdor* 'rubac', *kašûn* 'oveća škrinja', *râšpa* 'turpija', *kvôdar* 'okvir', *lâštra* 'prozorsko staklo', *štramäc* 'madrac', *patäk* 'krumpir', *ramîna* 'limena posuda za nošenje mlijeka', *sakèt* 'vrećica', *štânat* 'ograda na stubištu i terasi', *švêre* 'kazaljke na satu', *cûf* 'pramen kose brižno počesljan', *marmontîna* 'veliki vuneni šal', *odît'a* 'odijelo'.

Riječi vezane za rad škripskih težaka: *cāblò* 'stablo', *mrîla* 'bosiljak', *špuntîn* 'vino koje se počelo kiseliti', *garîful* 'karanfil', *fôša* 'jama', *bûšak* 'grmlje', *čêsmîna* 'vrsta drveta', *karafîn* 'najfinije maslinovo ulje', *črčōjāk* 'cvrčak', *karjôla* 'kolica koja vuku nosači', *pošôda* 'posuđe', *mêndula* 'bajame', *pêršika* 'breskva', *prmālice* 'proljeće', *rûsula* 'ruža', *jôrka* 'mala rupica', *filošêra* 'vrsta zarazne bolesti na lozi',

tūstīce 'sočne masline', *cikvantīn* 'vrsta kukuruza', *fermentūn* 'kukuruz', *čep̄rc* 'čempres', *hānula* 'navlaka kojom se štite nogavice hlača pri kopanju', *intrōda* 'prihod od poljoprivrede', *jērula* 'gomilica u kojoj je posađena voćka ili loza', *karatīl* 'bačva', *trajīna* 'špag', *sūšica* 'suh maslinov plod', *žufrōn* 'šafan'.

Riječi vezane za crkvu i pokapanje mrtvih: *batištēra* 'krstionica', *kopošōnt* 'groblje', *incēsi* 'kađenja tamjanom u crkvi', *dīdina* 'pjesma koja se u crkvi pjeva da padne kiša', *funerōl* 'sprovod', *blōjdon* 'blagdan', *crīkva* 'crkva', *kanpanēl* 'zvonik', *katafālat* 'naprava na kojoj stoji mrtvački sanduk', *matrimōnij* 'ženidba', *cīrka* 'vrsta molitve', *evanjēlje* 'evanđelje', *pūplit* 'govornica u crkvi', *funcjūn* 'crkveni obred', *kanpanōra* 'zvonar', *žēžin* 'posni dan', *oficij* 'molitvenik, ured', *ōštija* 'hostija', *pašjūn* 'muka Isusova', *pokopōne* 'ukop umrlog', *Uzmā* 'Uskrs', *znāmenovat* 'prekrstiti se', *matufīna* 'rana jutarnja misa', *vazmēni* 'uskršnji'.

Ostale škripske riječi: *hājot* 'mariti', *dīd* 'djed', *alēgrīja* 'veselje, raspoloženje', *diretūr* 'direktor', *adēso* 'sada', *altrokē* 'a kamoli', *jēpet* 'opet', *fundāt* 'talog', *bacēlāt* 'mariti', *dōnapoko* 'napokon', *baraškōda* 'svađa, tučnjava', *kūrīt* 'brzo hodati, ici', *slišno* 'slično', *belēca* 'ljepota', *jēmāt* 'imati', *lunbrelīn* 'mali kišobran', *beštīmadūr* 'onaj koji psuje', *jāžik* 'jezik', *nažūntāt* 'nadodati', *grēzo* 'nedotjerano', *ēštra* 'izvanredno', *kapricjāt* 'inatiti se', *nōndē* 'ondje', *bjōnda* 'plavuša', *cāklīt* 'lagano svijetliti', *burinēt* 'lagana bura', *īspr* 'ispred', *gōbov* 'grbav', *jirōvāt* 'kretati se naokolo', *lāšne* 'lakše', *jūski* 'ljudski', *cicēj* 'velika žega, vrućina', *gustat* 'koštati', *cēra* 'izgled lica', *ižbina* 'hrana', *sakrēt* 'potajno', *ḡrc* 'gutljaj', *jāval* 'đavao', *lanpjūn* 'vrsta svjetiljke', *krešīt* 'porasti', *superbāča* 'ohola', *cīrit* 'smijati se', *cōta* 'šepava', *kūntra* 'protiv', *prvīdon* 'ponedjeljak', *tāt'a* 'otac', *vāzda* 'uvijek', *ujōt* 'uhvatiti', *īnakje* 'inače', *študjēt* 'student', *pasōni* 'prošli', *deškōrš* 'razgovor', *japjēničar* 'onaj koji pravi vapno', *lunbardāt* 'udarati', *prōjāt* 'pričati', *meštrōvica* 'učiteljica', *iškāt* 'tražiti', *mūžika* 'glazba', *deštrīgāt* 'uništiti', *nīnder* 'nigdje', *nīndēr* 'negdje', *kontrēštāt* 'prepirati se', *sušūr* 'žamor', *kōnti* 'računi', *obadōvāt* 'slušati', *otēl* 'hotel', *kurjozāča* 'znatiželjna osoba', *lāgje* 'lakše', *skūla* 'škola', *plēskot* 'pljeskati', *štrūmēnat* 'instrument', *makīnōr* 'radnik u uljari', *butāt* 'metnuti', *spēšo* 'često', *čorī* 'magija', *namūštāt* 'namirisati se', *ōbo* 'o', *pāran* 'gospodin', *dažīt* 'kišit', *parōna* 'gospođa', *suprēštāt* 'suprotstaviti se', *pržūn* 'zatvor', *kanet'ōl* 'dalekozor', *berekīn* 'lukavac', *kalīgēr* 'postolar', *hlupīt* 'želiti', *impjegōt* 'činovnik', *prōpja* 'osobito', *kartulīna* 'dopisnica', *jelōž* 'ljubomorani', *kantadūr* 'pjevač', *šparenāt* 'štedjeti', *letrāt* 'fotografija', *škōj* 'otok', *poteštōt* 'općinski načelnik', *prōnto* 'spremno', *škōda* 'šteta', *tōlič* 'malo prije', *tokāt* 'trebati', *škurībōnda* 'zamračena strana', *užōnca* 'običaj'.

4. 6. 4. Leksičke razlike u govorima Dola, Postira i Škripa i prikupljeni romanizmi

Zbog geografske blizine navedenih triju naselja može se pretpostaviti da je njihov govor vrlo sličan, pa skoro i identičan, a pritom uvijek postoje neke različitosti i specifičnosti koje su tipične za svako mjesto. Mještani navode pojedine razlike u govorima Dola, Postira i Škripa, a radi jasnoće i preglednosti iskazane riječi uvrštene su u tablicu.

Riječi svojstvene Doljanima:	Riječi svojstvene Postiranima:	Riječi svojstvene Škripljanima:	Značenja riječi:
<i>trkmōr</i>	<i>rampîn</i>	<i>trkmōr</i>	'trokuka za vjedra iz zdenca'
<i>kosōr</i>	<i>drāčasik</i>	<i>drāčesik</i>	'vrsta alata za sječu'
<i>kavrjōrga</i>	<i>šušica</i>	<i>šušica</i>	'tanji kolac kao potporanj'
<i>koprīva</i>	<i>koštīla, pelegrīnka</i>	<i>koprīva</i>	'kopriović, koščela'
<i>pihūja</i>	<i>pehūja</i>	<i>plihūja</i>	'škrta oskudna zemlja'
<i>tuōrta</i>	<i>tōrta</i>	<i>tuōrta</i>	'torta'
<i>grēmō ù goru</i>	<i>grēmō ù poje</i>	<i>grēmō ù poje</i>	'idemo u polje'
<i>zvonī mu je mrtvāčki zvōn</i>	<i>zvonīla je aṅgunīja</i>	<i>angūnīja</i>	'zvonjava mrtvačkog zvona'
<i>maškīn</i>	<i>maškīn</i>	<i>maškīn</i>	'trnokop'
<i>zōdña</i>	<i>zōrña</i>	<i>zōdña</i>	'zadnja'
<i>bokūn</i>	<i>bokūn</i>	<i>bokūn</i>	'komadić'
<i>pūno/majkō</i>	<i>pūno/majkō</i>	<i>majkō</i>	'mnogo'
<i>lampjūn</i>	<i>lampjūn</i>	<i>lanpjūn</i>	'petrolejka'
<i>pūlpit</i>	<i>pūlpit</i>	<i>pūplit</i>	'govornica u crkvi'
<i>rot'īne</i>	<i>rot'īne</i>	<i>ret'īne</i>	'naušnice'

<i>sumprešat</i>	<i>sumprešat</i>	<i>suprešät</i>	'peglati'
<i>dobòto</i>	<i>dobòto</i>	<i>debòto</i>	'skoro'
<i>diškòrš</i>	<i>diškòrš</i>	<i>deškòrš</i>	'razgovor'
<i>batisìt'</i>	<i>batisìt'</i>	<i>batìstìt'</i>	'udubljenje na dnu studenca'
<i>pāpè</i>	<i>pāpè/pōpè</i>	<i>t'ät'a</i>	'otac'

Na terenu su prikupljeni i romanizmi koji svjedoče o utjecaju venecijanskoga dijalekta na govor mještana. Najstarija dolska rečenica koja se sačuvala kao romanizam glasi: *Čà me t'apāla tramajōla*. 'Kako me je uhvatila velika nevolja.'. Od ostalih romanizama izdvajaju se: *dežgrācija* 'nevaljana žena', *čo parlatāš* 'što mnogo i rado govoriš', *zīja* 'majčina sestra', *takujīn/portafōj* 'novčanik', *kalcèta* 'duga čarapa', *pulicjòt* 'redar', *arivät* 'stići', *kantät* 'pjevati', *bikōr* 'mesar', *dūrät* 'trajati', *lancūn* 'plahta', *tinēl* 'dnevni boravak', *koltrīna* 'zavjesa', *vēšta* 'haljina', *intimēla* 'jastučnica', *škātula* 'kutija', *tavajōl* 'ubrus', *verdūra* 'povrće', *škrivōn* 'pisar', *bruškīn* 'četka', *t'ikulōta* 'čokolada', *bjankarīja* 'rublje', *armerūn* 'ormar', *kondūt* 'toalet', *tejōtar* 'kazalište', *lanpjūn* 'petrolejka', *baldakīn* 'baldahin', *šufištika* 'pedantna žena', *penšjūn* 'mirovina', *maranġūn* 'drvodjelac', *švōra* 'časna sestra'.

5. ZAKLJUČAK

Mjesni govori Dola, Postira i Škripa pripadaju južnočakavskom dijalektu čakavskoga narječja. Najarhaičniji su govori u unutrašnjosti otoka, a takvo je upravo naselje Škrip koje se kao prvo formiralo na ovim prostorima. Stanovnici tih mjesta u prošlim stoljećima nisu bili pod utjecajem dodira s kopnom i zato je tamošnji govor ostao najkonzervativniji. Prema provedenim istraživanjima većina mjesta u zapadnoj unutrašnjosti je tipično čakavska, mjesto Sumartin je jedino štokavsko naselje, tri istočna naselja su čakavsko-štokavska dok su dva zapadna primorska mjesta Milna i Sutivan čakavska. Od zapada prema istoku otoka prave čakavske odlike govora sve više opadaju zbog doseljavanja ljudi s kopna na otok.

Na razvoj dijalekta na otoku utjecao je slijed povijesnih zbivanja od 15. do 20. stoljeća. Prva su mjesta na otoku formirana u unutrašnjosti zbog čestih gusarskih napada te boljih uvjeta za život i poljodjelstvo. Na takav su način nastala mjesta Škrip i Dol, dok su Postira nastala u 16. stoljeću dolaskom Doljana na obalu. Nakon toga slijede dva stoljeća turskih osvajanja kada većina stanovništva sa susjednoga kopna pribjegava na otok te se miješa s domaćim starosjediocima ili osniva novo naselje kao što je to današnji Sumartin. Ipak su najdugovječniji osvajači ovoga prostora bili Mlečani koji su u jezik donijeli čakavizam i brojne romanizme. Velik broj ljudi odlazi s otoka u 20. stoljeću u potrazi za boljim životom čemu je pridonijela i bolest vinove loze. Sliku čakavskoga govora mijenja i gospodarski napredak koji pridonosi boljoj komunikaciji između ljudi. Svaki je dijalekt poseban i on kao takav nije propisan normama i pravilima već podliježe različitim utjecajima.

Bračka čakavska riječ prepoznatljiva je među otočanima i dalje se čuje usprkos sve većoj dominaciji i utjecaju komunikacije na standardnom jeziku. Pjesnik Ive Marković Kora naglašavao je da čakavska riječ ne smije izbljedjeti i nestati s vremenom. Nestajanjem sadržaja iz života mjesnoga govora te smanjenjem stanovnika na otoku leksik gubi svoju starinu. Stoljetna forma života u govorima težaka, stočara, mornara i kamenoklesara baladno je i dijalektalno opjevana. Autentičnim stihovima otočni život opjevan je i u pjesništvu Stjepana Pulišelića te Joze Škarića. Iščitavanjem njihove poezije otkriva se izvorni govor bračkih težaka i njihovog mukotrpnog življenja na ovim prostorima. Stariji govornici duboko su vezani uz svoje korijene i stoga su najbolji odabir prilikom terenskog istraživanja. Mišljenje je to istraživača Mate Hraste i Petra Šimunovića koji su tvrdili da se Bračani lako prilagođavaju svakome govorniku i da je Brač pod većim utjecajem govora iz Splita i okolice negoli što su to Hvar i Vis.

Rezultati istraživanja čakavskih govora u naseljima koja se nalaze geografski u neposrednoj blizini dokazuju da ne postoje velike razlike i odstupanja među njima. Najčešće su vokalske odlike slobodna distribucija vokala, zatvaranje dugih vokala /a/, /e/ i /o/ ili diftongacija u starom naselju Škrip

kao i nepromijenjenost vokala /i/ te /u/. Od ostalih vokalskih promjena izdvajamo da je odraz praslavenskog jata ikavski uz rijetke stalne ekavizme, isti je odraz stražnjega nazala i slogotvornoga sonanta // jer redovito daju *u*, slogotvorni sonant /r/ je uvijek kratak te može biti naglašen ili nenaglašen, prednji nazal /ɛ/ obično prelazi u vokal /e/ osim u primjeru riječi *jazik* gdje prelazi u vokal /a/. Dodavanje vokala primjetno je kod zamjenica, priloga i prijedloga, a ispadanje vokala pojavljuje se na svim pozicijama u riječi, osobito u glagolskom prilogu sadašnjem, infinitivnom dočetu, imperativnim oblicima te zamjenicama i priložima.

Konsonantske su odlike nepostojanje fonema /ʒ/, na mjestu kojega se redovito nalazi /ž/, odraz praslavenskoga *d' u /j/, dobro razlikovanje /č/ i /t', šćakavizam, raznoliki odraz završnoga //, nedosljedno čuvanje početne suglasničke skupine *čr, provođenje metateze u slijedu *wbs (odnosno vs- u sv-) osim rijetkih iznimaka te rotacizam. Ostale jezične crte koje su potvrđene u analiziranim govorima su delateralizacija tj. prijelaz // u /j/, depalatalizacija s gubitkom fonema /n/, redoviti prijelaz završnoga -m u -n u nastavcima i nepromjenjivim riječima, obilje pojednostavnjivanja suglasničkih skupina te postojanost fonema /f/ i /h/.

Klasičan tronaglasni čakavski sustav sastoji se od tri akcenta, to su kratkosilazni, dugosilazni te akut. Distribucija akcenta je slobodna, a duljine se mogu ostvarivati pred svim akcentima, a pritom u jednoj riječi može stajati samo jedna duljina. Često je pomicanje kratkosilaznog akcenta i akuta na proklitiku u tipičnim primjerima (*nã nebo, òl zlota, ù zoru / nō te, zō me*). Dugosilazni akcent najviše je vidljiv u jednosložnim riječima (*nô't, ûje, ûra*), akut ima najveću zastupljenost, dok kratkosilazni akcent na vokalu *a* može stajati samo u jedinome ili završnome slogu u riječi (*spät, šumprešät*). Akut je dobiven i duljenjem kratkosilaznog akcenta *ä* > *ã* (*jãma, brãta, krepãla*).

Čakavska morfologija pokazuje jaku arhaičnost. Neke od tipičnih odlika imenica muškoga roda su kratka množina jednosložnih imenica, tri nastavka za G. množine (-ø, -ov, -ih), izjednačenost D., L. i I. množine i proširenje osnove sufiksom -ot u muškim imenima tipa *Îvota*. Čest je prijeglas u I. jednine imenica muškoga i srednjega roda. Imenice ženskoga roda također imaju sinkretizam u D., L. i I. množine, a u I. jednine dobivaju nastavak -on. Najvažnija morfološka čakavska osobina je ta da postoje posebni kondicionalni oblici pomoćnoga glagola *biti*, aorist nije zastupljen, dok je imperfekt rijedak, nastavak -du tipičan je za glagole u prezentu u 3. licu množine, ostali glagolski oblici su u uporabi.

Iako sintaksa nije mnogo proučena uočljivo je da je red riječi u rečenici slobodan. Govornici samovoljno izostavljaju riječi u rečenici jer se može dosta toga razumjeti iz konteksta i mimike. Postoje razne kalkirane konstrukcije preuzete iz talijanskoga jezika (sintagme prijedloga *od* + G. te *za* + *infinitiv*), izostavljanje čestice *li* u upitnim rečenicama, položaj enklitika na početku riječi, A. se rabi uz

glagole kretanja i mirovanja te se u I. sredstva nedosljedno koristi prijedlog *s* ili *sa* jer može i izostati, dok je kod društva redovito u uporabi.

Sakupljen je bogati leksički fond starijih ispitanika koji potvrđuju provedenu jezičnu analizu. Iščitavanjem povijesnoga dijela literature te iz ispitivanja izvornih govornika na terenu vidljiv je snažan romanski utjecaj u analiziranim bračkim govorima.

SAŽETAK

Mjesni govori Dola, Postira i Škripa na otoku Braču

Povijesni slijed događaja na otoku Braču kroz stoljeća utjecao je na formiranje bračkih mjesnih govora. Mjesni govori stanovnika Dola, Postira i Škripa pripadaju južnočakavskom dijalektu čakavskoga narječja. Građa za istraživanje prikupljena je terenskim istraživanjem, tj. intervjuiranjem izvornih pretežno starijih govornika. Analiza se sastoji od obrade fonologije, morfologije, sintakse te leksika. Uz građu prikupljenu u razgovoru s ispitanicima, korištene su i dijalektalne zbirke književnika koje su ispisane postirskim i škripskim govorom. Rezultati istraživanja pokazuju kako se govori Dola, Postira i Škripa koji su geografski bliski ne razlikuju mnogo. Značajne vokalske karakteristike su zatvaranje dugih vokala ili diftonoški izgovor u starom naselju Škrip, odraz prednjega nazala /ɛ/ s prijelazom u vokal /e/ ili /a/ iza *j* u primjeru *jazik*, podudarnost odraza stražnjega nazala /ɔ/ i slogotvornoga /l/ koji daju /u/. Neke od konsonantskih karakteristika su izostanak zvučnog afrikata /ʒ/, čuvanje fonema /h/ i /f/ te brojna pojednostavnjivanja suglasničkih skupina. U morfologiji govora Dola, Škripa i Postira izdvaja se čuvanje posebnih oblika pomoćnoga glagola *biti* za tvorbu kondicionala, izjednačenost nastavaka u D., L. i I. množine te formiranje G. množine s trima nastavcima (-ø, -ov, -ih). Sačuvan je tronaglasni akcenatski sustav i slobodna je distribucija svih triju naglasaka. U sintaksi su česte kalkirane konstrukcije, a u leksiku brojni romanizmi.

Ključne riječi: otok Brač, naselja Postira, Škrip i Dol, južnočakavski dijalekt, fonologija, morfologija, sintaksa, leksik.

SUMMARY

Local dialects of Dol, Postira and Škrip on the island of Brač

The historical sequence of events on the island of Brač over the centuries has influenced the formation of Brač's local dialects. The local dialects of the inhabitants of Dol, Postira and Škrip belong to the South Chakavian dialect of the Chakavian group of dialects. The research material was collected through field research by interviewing native, mostly older speakers. The analysis consists of processing phonology, morphology, syntax and lexicon. In addition to the material collected during the conversation with the examinees, dialectal collections of writers written in dialects of Postira and Škrip were also used. The results of the research show that the dialects of Dol, Postira and Škrip, which are geographically close, do not differ much. Significant vocal and consonant features are the closure of long vocals or diphthongal pronunciation in the old settlement Škrip, the reflection of the anterior nasal /*ɛ*/ with the transition to the vowel /*e*/ or /*a*/ behind *j* in the word *jazi`k*, the coincidence of the posterior nasal /*ɔ*/ and the syllabic // which give /*u*/. Some of the consonant features are the absence of the affricate sound /*ʒ*/, the preservation of the phonemes /*h*/ and /*f*/ and numerous simplifications of consonant groups. The morphology of dialects from Dol, Škrip and Postira retained with special forms of the auxiliary verb to be for the formation of conditionals, the uniformity of suffixes in D., L. and I. plural and the special formation of G. plural with three suffixes (-*ø*, -*ov*, -*ih*). The three-accent system has been preserved and the distribution of all three accents is optional. Calculated constructions are common in syntax and numerous romanisms in lexicon.

Key words: Brač island, settlements Postira, Škrip and Dol, South Chakavian dialect, phonology, morphology, syntax, lexicon.

LITERATURA

- Alujević Jukić, Marijana, Vladislavić, Erna. 2011. Romanizmi u bračkom čakavskom pjesništvu Stjepana Pulišelića. *Časopis za hrvatske studije* 7. 329-344.
- Arnerić, Josip. 1981. Sjećanje na moje rodno mjesto. *Postira – Spomenica u povodu 400. obljetnice osnutka župe*. Ur. Bižaca, Eugen; Bižaca, Nikša; Jelinčić, Tonci; Jelinčić, Vicko; Šantić, Joško. Izdanje župskog ureda Postira. 9-11.
- Finka, Božidar. 1971. Čakavsko narječje. *Čakavska rič* 1. 11-71.
- Finka, Božidar. 1973. Naputak za ispitivanje i obrađivanje čakavskih govora. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 3. Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. Zagreb. 5-77.
- Galović, Filip. 2013. Jezične osobitosti mjesnoga govora Ložišća na otoku Braču. *Fluminensia* 25/1. 181-198.
- Galović, Filip. 2016. Stjepan Pulišelić i Glôš sa škrôp. *Čakavska rič* XLIV/1-2. 141-176.
- Hraste, Mate. 1940. Čakavski dijalekt ostrva Brača. *Srpski dijalektološki zbornik* 10. 3-66.
- Jelinčić, Joško. 2019. Izvanjsko štovanje Fijere Gospe ol Kormena. *Karmel* XVII/-3. 23-27.
- Jutronić, Andre. 1940. Bračka naselja i podrijetlo njegovog stanovništva. *Brački zbornik* 1. Društvo Bračana. Split. 8-17.
- Lisac, Josip 2004. Čakavština kao narječje i u hrvatskoj književnosti. *Čakavska rič* XXXII/1. 5-11.
- Lisac, Josip. 2000. Hrvatski lingvist Mate Hraste u povodu 30. obljetnice smrti. *Čakavska rič* XXVIII/1. 2. 49-55.
- Lisac, Josip. 2009. *Hrvatska dijalektologija 2: Čakavsko narječje*. Golden marketing – Tehnička knjiga. Zagreb.
- Lisac, Josip. 2009. Južnočakavski dijalekt i njegov leksik. *Croatica et Slavica Iadertina*. V. 79-85.
- Mihaljević, Milan. 2002. *Slavenska poredbena gramatika – 1. dio „Uvod i Fonologija“*. Školska knjiga. Zagreb.
- Moguš, Milan. 1977. *Čakavsko narječje: fonologija*. Školska knjiga. Zagreb.
- Mønnesland, Svein. 2011. Vladimir Nator kao dalmatinski pisac. *Časopis za hrvatske studije* 7. 131-140.
- Ostoja, Ivo. 2006. *Ja sam otok (o 130. obljetnici rođenja Vladimira Nazora)*. Ji B d.o.o. Zagreb.

- Pulišelić, Stjepan. 1973. *Glôs sa škrôp*. Vlastita naklada. Zagreb.
- Pulišelić, Stjepan. 1977. *Kripno zemja*. Čakavski sabor. Zagreb.
- Pulišelić, Stjepan. 1981. *Odića mojega krša*. Poljoprivredna zadruga. Postira.
- Pulišelić, Stjepan. 2010. *Festival čakavske riči „Štefe Pulišelić“*. Narodna knjižnica u Supetru. Turistička zajednica grada Supetra.
- Režić, Ksenija. 1980/1981. Pregled čakavskog narječja. *Filologija* 10. 259-262.
- Sujoldžić, Anita, Finka, Božidar, Šimunović, Petar, Rudan, Pavao. 1988. Sličnosti i razlike u govorima otoka Brača kao odraz migracijskih kretanja. *Rasprave Zavoda za jezik* 14. 163-184.
- Šantić, Joško. 1981. Povijest postirske župe. *Postira – Spomenica u povodu 400. obljetnice osnutka župe*. Ur. Bižaca, Eugen; Bižaca, Nikša; Jelinčić, Tonci; Jelinčić, Vicko; Šantić, Joško. Izdanje župskog ureda Postira. 17-28.
- Šimunović, Petar. 1972. Toponimija na prvim katastarskim listovima u XIX stoljeću. *Toponimija otoka Brača: Brački zbornik* 10. 111-141. Ur. Jutronić, Andre. Skupština općine Brač. Supetar.
- Šimunović, Petar. 1977. Čakavština srednjodalmatinskih otoka. *Čakavska rič* 1. 5-63.
- Šimunović, Petar. 1981. Postirska zemljopisna imena. *Postira – Spomenica u povodu 400. obljetnice osnutka župe*. Ur. Bižaca, Eugen; Bižaca, Nikša; Jelinčić, Tonci; Jelinčić, Vicko; Šantić, Joško. Izdanje župskog ureda Postira. 263-267.
- Šimunović, Petar. 1987. *Brač, vodič po otoku*. Turistkomerc. Zagreb.
- Šimunović, Petar. 1997. Ogljed jezičnih osobina bračke čakavštine. *Narodna umjetnost* 11/12. 497-518.
- Šimunović, Petar. 2006. *Rječnik bračkih čakavskih govora*. Brevijar. Supetar.
- Šimunović, Petar. 2011. *Čakavska čitanka*. Golden marketing – Tehnička knjiga. Zagreb.
- Škarić, Jozo. 2007. *Postirske slike: pjesme*. Naklada Bošković. Split.
- Vlahović, Darko. 2005. *Postira - Hrvatska u malom*. Ogranak Matice hrvatske. Split.
- Vranić, Silvana. 2007. Novi čakavski libar. *Fluminensia* 19/2. 97-129.
- Vuković, Siniša. 2001. Postirska čekavica. *Čakavska rič* XXIX/2. 149-151.

PRILOG

Stõre dolskê priče težaka, klesara, pomoraca i domaćica

Staro naselje Dol danas je najviše poznato po svojoj gastronomiji, vrijednim ljudima koji ovdje obitavaju kao i po bogatstvu prirodne, kulturne i spomeničke baštine. Ono je izgrađeno na *hrapat'ūši*, specifičnom bračkom kamenu kojega ovdje ima u izobilju. Dolske domaćice kopirale su izgled ovog kamena i tako napravile poznatu dolsku tortu *hrapat'ūšu*.

Prilikom posjeta jedne dolske mještanke po imenu Zdravka Matulić Sunčica (68) doznajemo pregršt dolskih riječi vezanih uz način življenja u starim vremenima. Priče svjedoče o teškom životu težaka, klesara, pomoraca kao i dolskih domaćica u kućanstvima. Neke priče govore i o mukotrpnom radu nekadašnjih pralja i spremačica hrane koje su obavljale i niz ostalih kućanskih poslova poput pranja drvenih podova, spremanja dote, vezanja i pletenja. Dolske žene nisu odlazile u polje, već su se doma brinule o kućanstvu, a navečer su uvijek iščekivale svoje muževe s pripremljenom hranom. Ljudi su svetkovali nedjelju kao dan Gospodnji pa se ovdje mogu pronaći mnoge stare riječi vezane uz crkvu, blagoslov kuća, pokapanje mrtvih i odavanje počasti preminulima. Pronađene su i riječi vezane uz život ribara i pomoraca, a one će biti uvrštene u leksičke osobitosti. More je predstavljalo jedinu poveznicu s ostalim svijetom, a najviše s Italijom što je utjecalo na pojavu brojnih romanizama u govoru otočana. Zanimljive su i priče o međusobnim odnosima Doljana, Postirana i Škripljana kao i kletve tadašnjih žena.

Dolski težaci obrađivali su zemlju i uzgajali domaće životinje: „*Břdo za põ u põje se zvõlo montãna. A grësh u montãnu? – govorila je mãma. Trřgolo se lõzje i na koñè bõ mõj otãc dovè kõcu, okrũglu põsudu od driva u kojũ se bãctivo mãst, a bãton se peštãlo grõzje. Da se otãc ne mũci pũno bãton peštãt grõzje, mi bõ peštãli s gořin nogãmin. A dõma su jemãli i okrũgli kalũp na dãske tũran s kojĩn bõ se štrukovãlo grõzje. Za tovãra i koñè su govorili da su bëshcije. Otãc je jẽmo mihe u kojẽ je prevozĩ grõzje do dõma sa bëshcijama. Sa šëshulon bõ bõ sputõvo mihe i dobrõ ìh zavẽzo. Grẽmo u põje, ajde lãša pašãre. Āspri pasã, kut'fna, põjo mi je zẽc. Napřtin mũla ili tovãra drvĩma. Mẽnĩ otãc cĩli žĩvõt je brõ drvã. Ondã je ùbra jednũ kavřjõrgu, a Postĩrani rẽčedu šošica, i kãd je přti drvã na tovãra ondã je duperõ kavřjõrgu na kojũ je stivõvo drvã i ondã ìh zavẽza i gonĩ je dõma.*“.

Težak i mukotrpan posao dolskih domaćica predstavljalo je pranje robe jer se voda skupljala u *gustĩrnama*, a roba se prala na poseban način u *kotlẽnki*, okruglom loncu od *rõma*: „*U kotlẽnki bõ se teplĩla vodã za lušijãt rõbu. Svãku petnãjst dõn ženẽ bõ lušijãle rõbu jer nĩ bĩlo vodẽ. Rõbu bõ se stivõlo u jedõn mãštĩl i odozgõra bõ se stãvi jedõn pokrĩvõč i stãvilo bõ se lũgã. Nãkon tẽga se iz kotlẽnke vãdila vrũt'o vodã. To svẽ bõ se topĩlo jedõn dõn, a ondã iza tẽga se prõla rõba na drvenu dãsku. Na krãju se rõba režentovãla ù more.*“.

Za pripremanje dote dolske žene koristile su *baül*, starinsku škrinju u kojoj je stajala dota i lijepa roba, ručno izrađena *bjankarija*. Sljedeća priča vjerno preslikava težak život dolskih domaćica u starim vremenima: „*U baül se stavije bjankarija, a isto tako i u komò, komòdu sa škařetima. Trî dila Dolà nî ni jemàlo tinèla. U tinèl je bì šofò dî se sedìlo, komòda od izrezbàrenog drîva, katrîde i veltrîne. Na stolù su bìli kandilîri, fîne izrezbòrene štèrike kojè se stàve na stòl kàd se jî. Svìtlo kojè je bìlo ondà je lampijùn, unùtra je bì petròl, tûba je bìla od caklà, a u nój je bì pavèr, kòmاد konopà kojî se nasûko. Prî lampijûna je bì lumîn kojî se duperò u crîkvu kàd je nikòr ùmro. Na Vèli pètak su se isto pòlili lumîni. Lumîn je škåtula sa mäslinovin újen i polòženin pavèron kojî je sisò úje. Jò san na lampijùn učila, jò nîsòn jemàla lètrike ni vodè kàd san hodila u škòlu. Nî bìlo ni frižidèra nègo somo komîn kàd san bìla mòla i pòsli je dòšo jedòn špäher. Mäma me poslàla od çetrnàjst gòdin u fàbriku ròdit i prvù plòt'u çè san zaròdila jò san kùpila špäher i frižidèr. Mäma bì kùpila bokûn mèsa u susìda kojî je bì mèsor. Ondà je stàvila mèso za dvò dóna u frižidèr pa ga je tìla parit'üt. Bîš t'ä, net'u ti ga jîst! – govori bì otàc. Òn je frižidèr zvò kolovòj, tò ti je ko mòli potòk kojî je hodì izmeju kùt' dî je çidila stòro vodà i svè nò çe nevajò. Òn je frižidèr zvò kolovòj jer mu tò nî dohodìlo ù glovu. Dòšo mèni otàc dòli u kužînu u konòbu da ga ostrìžen. Govori òn mèni da çe vo smrdì, a jò kùhola jùhu na plîn. Ugòs to, net'eš tî mèni kùhot na gàs! Òn je zvò plîn gàs. Jò tî ga net'u jîst çe tî mèni skùhoš na gàs! Cìli je živòt brò drvà i prodòvo zatò je tako mìsli. Ženè su moràle fregàt pòd nà ruke jer t'e dõt' blagoslîvjät kùt'e škropînci. Nòjlipja kuvèrta, bìla ili pozlòt'ena s çipkon, bì se sòmo izvädila kàl dòjdu škropînci ili likòr.“*

Zanimljiva je i jedna priča o groblju koje se zvalo *kopošānat*. Mještani smatraju da je *katařālag* najstarija riječ na Braču, a ona je značila postolje na kojem je bio položen lijes ili *kasil*: „*Kàd ùjutros zvonì u crîkvu Óve Marija, tò tî je znàk ùvik od pàmтивijeka jer crîkva ùjutro zvonì u šèst úri. To Óve Marija od stariné naviještije glòs Bòžji. Bìli bì çùre i mladìci išli vònka na bàle balät i ondà bì bìli mäma i otàc rèkli: - Ìdi vònka u oštariju, ali da si dòšo pèt minùti prî Óve Marije dòma inaçe gotòvo. A Óve Marija ùvi zvonì u dèvet úri nàvečer, ùjutro u šèst i u pòdne.“*

Na Veliku srijedu bi se u crkvu donosila izrezbarena šiba, u narječju *barabôn* kojom bi se udaralo po podu, a ona je time podsjećala na Isusovu muku: „*Na Vèlu srîdu u Dòl bì se šibama tüklo po tlehù.“*

Još je ljepše kada se za jednim stolom okupi nekolicina ljudi pa nastane priča još više zanimljiva. Tako su Jakša (27) i Zoran Gospodnetić (52) te Stanko Matulić (71) prepričali jednu nezgodu o čovjeku po imenu Pāvè Rūsak Tòrbica: „*Pāvè je bì rèko bìlo bòje da ste zvòli marangûna. A bì je u mìstu jedòn Pāvè, zvòli smo ga Pāvè Rūsak, i nàko bì je smîšon çovik. Vāmo bì je jedòn dvòr poviše u vřh mìsta, jûdi su bìli nò ùvi u svàdi. Tò je bìlo dvì famèje kojè su žìvile tòte. Ùvi je bìlo barabòna, bìli bì zagùžvoli bezveze. Ùglavnon, jedòn püt je jedòn dòšo iz Nèmačke od tè famèje, i vî gorì gùžvodu, vîçu, kletù, Bòže*

tè sačũvoj! A vî t'apô jèdnu plòču i ozdòla ùlazna vròta „bròm“ i caklò òdma odletìlo na drùgu bõndu, biš t'à. Tô se čulo vè po mìstu, a vî fòlã Bògu òdma zvòli políciju. Nòrmalna stvòr da je polícija bila svãku mòlo. Stìže polícija, a vî Pãvè bì je tãmo na ložur ispo koprìve sedì. Dolãzi polícija i pìta da dì stojì Òstoja Frãnè Žìže? A bìlo je bõje da ste dovèli marangũna! – govori Pãvè.“

U ñihovoj svõt'i jòš ìma ùja, u rùkan fòrce, a u glòvi pãmeti!

Dvojica starih postirskih junaka po imenima Jure Šantić Prepedalo (93) i Ivo Cvitanić Vragadinac (87) ovoga su Božića napravili u crkvi Isusovu štalicu, mali kameni *Betlêm* koji su stavili u otočku bunju. Bunja je inače poljska kućica kružnoga tlocrta sa stožastom kupolom, napravljena od kamena bez veziva. Ona je u starim vremenima ljudima služila kao sklonište od kiše i ljetnih vrućina, ali težaci su u njoj znali i prespavati posebno kad bi bilo vrijeme *jemãtve* odnosno berbe grožđa. Na ulazu bunje umjesto vrata bio je postavljen *samòr* od konja ili magarca. Ovi majstori pravi su zanatlije vrijedni poštovanja i divljenja, a njihovo će djelo nestati kada njih više ne bude.

„Mògli bì se oklãdit da su Jùrè i Ívo nòjstarìji jãslìčari ovèga Božìt'a na cìloj balòti zemãjskoj! Kogòd vidi takvù kùt'icu, nè viruje kakò òna stojì, a stojì vùkovima. Dònili su rãzličitè vrstè stìnã iz postìrskih konfìnih i imãna, jednò trì kubìka kãmena. Posìli su na bančìt'e i polãko su klèsali i slãgali kãmen, a s ñìma je manovãlilo jòš 15-ak mlãjih. Uz jãslìce su postãvili i pjòver, kamèni nãplov na kojèmu se skùpļa vodã, i jednù kãmenicu kojò glũmi gustìrnu, a dalmatìnski ambijènt začinìli su mãslina i čemprès.“

Ovi majstori svog znata osim gradnje bili su i težaci. Za njihov život glasilo je pravilo da se gradi ljeti, a po zimi odlazi u polje: *„Usãdija san jòš četìristo, pètsto mãslin, po ìmamo lozè, smòkve, dvìsta vùšãh, kùvije, mandarìne.“*

Barba Jure ima dobro pamćenje te se detaljno prisjeća i božićnog slavlja u davnim vremenima: *„A kakò je kò ìmo i mòga. Nije se obilovãlo. Nije svãk ìmo ni bakalòr za Bãdñak, ali na Božìt' obavezne su bìle pršurãte, sũve smòkve... Bìlo nãs je u kùt'i i po petnãjst, spãvalo se na svè strãne, i u šufitu. Íšli bì na pònot'ku, ali ne u pònot'a kã danãš, negò bì u tũ ùru pòčela slãvit zvòna, a mìsa je bìla u dvì ùre pò pònot'i, pa svè ùjutro do vùdila. Stãre jãslìce u crìkvi bìle su s figùrama od kãrte, a pòslin smò nabãvili prãve. Ùvik san volì Betlème činìt, jòš i danãš u nãšemu dvòru ga činìmò u jednòj kùt'ici s vèlikin figùran.“*

A barba Ivo dodaje: *„Nìsan pũno bùna učinija, ali kãmen mi ñije strãn. Uz tò pòje san držã: dvì ùjade lòz, četìri stòtine mãslina, svè drùgo. I ovè gòdine san ubrà dvì tòne i dvìsta kili mãslin sòm i dòma*

döveja traktoron, plus šta smo vikendon cila famèja brãli, a osandesèt i sèdan san napùnija ovè sèdmice.“.

Ove priče ispričane su postirskim govorm, ali se u njima vidi i utjecaj dodira s obližnjim kopnom. Cijeli događaj gradnje jaslica u crkvi svetog Ivana Krstitelja bio je i medijski popraćen.

Priča stõrega rìbara Ivica

Postirski mještanan Ivica Marović Mûse (57) cijeli svoj životni vijek proveo je na brodu i dobro se sjeća jedne nezgode kada ih je zahvatilo nevrijeme, a ribari su jedva izvukli živu glavu: „Svìtlili smo dèset mîj vônka Premôde. Bîlo je bonãca i îšli smo zapãсот. Izõšo je mîsec i bõcila je bûra i bîlo je dr̄ž nè daj. Topîli smo se i dîžali smo mrîžu i ondà smo dîgli mrîžu. Jõ san bî u gajètu i glèdo san brõd; sàd ga vîdiš – sàd ga ne vîdiš. Bîlo je òkolo trî, četîri brodà, svî su dõšli pomòc, ali nîkõr nî mògo dõt' blîzu. Ondà smo nàkon dvî, trî ûre mûke izvõdili mrîžu, nikakò se skùpili i pòrtili pud Morâta. Bîli smo t'apãli sèdan tõn rîbe, nîsmo ni dèka ukrcãli na brõd jer se nî mògla izvõdit rîba na brõd kolîko je bîlo slãbo vrîme. Ondà smo dõšli u mulãc, vèzali se i îšli lèt' i ondà smo sùtra lavurãli ÷e smo bîli iznerèdili po brõdu, ali tõ se ne dà tâko lakò zaborãvit. Nõs je t'apãlo slãbo vrîme i jedvã smo îskapulãli žîvu glõvu.“.

Priče jednè postîrske nõne Frãnje

Nõna Frãnka Vidas (87) sjeća se svog teškog života od najranijeg djetinjstva pa sve do danas. Naučila je živjeti u teškim životnim uvjetima, ali usprkos tome ljudi su cijenili ono što su imali i bili su pošteni. Slikovito opisuje kako su živjeli od polja i zdrave hrane:

„Jemãli smo pòje, zvõ se Dunõj. Tãmo smo jemãli pûno prãsok, smòkov i grõzja jer tõte je bî vînograd od grõzja i lõz. Po smo hoðili ùvik brät jer nîsmo jemãli cõ jîst. Tõ nõs je i spašîvalo, tõ vot'è. Tõ je bî dolãc da se sõdi tõte lozà i da se grõzje tîrga i da se ÷inî vînõ. Tõ je bîlo na Dunõj blîzu Postîr. Ùvik smo hoðili kãl nan je bîla potrîba, s otîn smo žîvili i ol tēga smo jîli.“

„Jemãli smo i drùgo pòje kojè se zvõlo Prodõl. Tãmo smo sîjali šoçivîcu i gõri su bîle smòkve, vîšne, trîšne, jãbuke. Svèga smo jemãli tõte, i mãsline i krušòk i jãbuk. I bîli su blîšt'i, tõ smo brõli, tõ je bîlo pûno zdrãvo i dobrõ. U tõ pòje svèga smo jemãli.“

„Jemãli smo i kozù i š nõn smo morãli hoðit ù poje da ždère trõvu. Onà nan je dãvala mlîkò i s otîn smo žîvili. Jõš smo i prodovãli drùgemu mlîkò da mòžemo žîvit ol tēga. Sõdili smo kupùs brõški i tõ je

bîlo lîpo za jîst. Bîli su i t'îmule ol tēja kupùsa, tô je bîlo slătko ko cùkar. Bîli smo glôdni i nevôjni, ali je bîla hrônà zdràva i dobrà. Iz pòjih smo jîli, ù poje smo nosìli če smo brôli vò ðivjo koštrît', màk i pòjski lük. “

„Nîsmo jemâli nôjka vodê negò san pîla ði su bîli pùjoglavci ol žābih. Kâl bì nan bì dôšo vapôr iz Splîta br̄zo smo îšli na vapôr. Ugrābili bì môlo vodê da môžemo donî dōma, da se môžemo nāpit i oprāt, ali nî bîlo ni dôvoljno vodê. “

Posebno zahtjevnim doimalo se pranje robe, življenje bez struje te ručno pletenje i šivanje odjeće: „Hodîli smo i na môre po smo prôli rōbu. Kâl smo lušijāli bîlu rōbu ondā smo jemâli jedôn maštîl i gòri smo stāvili jedôn pokrivoč. Na tî pokrivoč smo stāvili lūgā i na tî lūg smo gòri ulivāli vrūcū vodū da se skūha unūtra otā bîla rōba. Kâl se iskūhola otā rōba ondā smo jemâli na tî maštîl čēp i hodîla je otōka ol tēja maštîla. Kâl smo izvōdili otū rōbu ondā nan je tokālo po režentōvat ù more jer nî bîlo dôvoljno vodê. Svê tî je tô tākò bîlo. Māma je tô profēktno znōla. “

„Nîsmo jemâli ni strūju nêgo smo jemâli lampijūn. Jedvā smo ga i nôšli. Jemô je tūb na lampijūn i ondā smo pol tî lampijūn svê činîli. Glêdoli smo i kùholi svê pol tî lampijūn. Bîlo nan je škūro, ali navîkli smo se na tî lampijūn i pol tū svît'u. Jòš smo i šîli rōbu i k̄pili pol tîn. Nîsmo jemâli ništa nêgo svê lîpo po starînsku. “

„Ūvi smo kùholi kupùsa, blîtve, manîstre, fažôla i rîzi. Otāc bì bì îšo na rîbe pa bì lîpîh gîric dōni. Po smo lîpo pēkli na žerāve i gradēle i tô je bîlo pūno dobrò. Jemâli smo pūno māslinovega ūja i ondā smo svê tô lîpo začinîli sa māslinovin ūjen. Spašîvalo nas je nôjvêt'e māslinovo ūje. “

„Ženē su prēle vūnu na kuđiju, št'ôp kojî ima vretenò i ondā se predē vūna za bîčve, a mùški su jemâli opānke sa šlivācon če se šîlo opānke po starînsku. Iz Amèrik su nan šāvali nājlonke u šuprakupêrtu i rōbe. “

Prisjeća se isto i žena iz Škripa koje su pješke dolazile na posao u tadašnju postirsku tvornicu Sardinu: „Sapunôr je jemô nôjvêt'u kūt'u u Škrîp i ôn je jemô svêga po kūt'i i ù poje. Škrîke su bîle dobrê ženē. Rōdile su po pòju i mūčile su se. Hodîle su u Postîra prodōvāt škūtu i sîr. Vāko svāki drūgi dôn su hodîle prodōvāt i jōja. Rōdile su u fābriku, u tvôrnicu postîrsku. Iz Škrîpa su hodîle nānoge prîko šūme za dôt' u tvôrnicu. Nîsu jemāle ni putît'a nêgo prîko šūme su hodîle još i kâl je bì snîg. Bîle bìdu dôšle pîve u fābriku. “

Nepreslušane priče jednêga poznatog postîrskog govornika Ívota Mučítota

Nepreslušani pjesnik i izvrstan govornik, Postiranin Ivo Jelinčić Mučító (69), sjeća se svojih doživljaja iz mladosti: „*Bí san u nònota u Dòni Hùmàc, mìsto usrìd Bròča, kojî je mesôr i napravíje i líčì jûde će su slomìli rûke, nõge, glòve i svâku drùgu vrstu nevòje. A vêngo je òn mesôr, tâko me je jednêga jùtra poslò za ôvcima, tròvima, kozìma da hi pòsèn. A òn je činì drùge pòsle. Brûsi je nôže i sikìre. Jò san se môlo zaìgro, po san išo napìnot plòke da ulòvin kojêga kosìt'a, crvendòt'a i drùgih vrsti. I kakò san jò tò napìno, jò san zaborãvi na blògo. A blògo išlo u št'êtu. I dôjde ti tâko gopodâr od jednêga pòja dî je pasònega lita navènu mlòde lòze. T'apò me zã ruku, zavèza konopôn i òdve dòma u kòzju kùt'icu.*“

„*Mâte i Mìkò, težòko dvò, od zorè kopãli, orãli, plìvili, kosìli, po se spořili, od črjenìčine pocrvenìli. Tâko trùdni sèli, uz kùt'icu ògoñ naložìli, dvò prùta stãvili, a i hrèb i glavurìna na dòbro dòšla pod česmìnom hlòd rãjskog vřtla. Mlòdi fažòl od jučêr polgrìjoli u pršùri. Najìli se, napìli i s gùšton rutãli. Glèdoju kobìle skòtne, kozè nosèće i svè drùge mogùt'è bèštije. Stãvili podosè prèžu šùšha i jedòn živ kãmen za pod glòvu. Súnce upèklo po skùpa zakùñoli, u snù se s motìkon agvantãli.*“

Postîrski naćin štovaña Gòspè ol Kòrmena

U vremenima kada su živjeli naši stari, svetkovao se blagdan *Gòspè ol Kòrmena* u Postirima. U to doba muškarci su radili još u polju, raskopavali lozu, brali višnjè, ali došli bi doma ranije da bi se pripremili za *žèžin fjère*. Na *žèžin fjère*, u crkvi i oko crkve, do podne je trebalo biti sve pripremljeno poput *feštùna* kojeg je pleo *remèta* kao i obješen *dalmãšak*. Popodneva zvana nagovještavala su da se obuklo Gospu. Za vrijeme misnog slavlja župnik je kadio sve oltare i otvorio raku svetog Jušta da bi i nju okadio. Nakon svećane mise odlazilo se kući na večeru jer bi se u ovaj *štajùn* jelo tikvice i *fažolète*. Po završetku večere mještani bi otišli na *ćimatòrij* gdje je svirala limena glazba i bio vatromet u obliku *rokèta*. Sljedećeg dana služena je *mòlo mìsa*, a nakon nje iz stare propovjedaonice odnosno *pùlpita*, pjevaći bi započeli pjevati pjesme u tri *štèña*. Popodne bi uslijedila svećana procesija od *ćimatòrija* preko *kògula* do *rive* i u povratku do crkve. Muškarci su bili odjeveni u *jakètama* od *veštìta*, a vani su bile velike ljetne vrućine: „*Jòzè, kãd san bì mlòd, jedòn pùt san bì u procesijùnu jedìni bez jakète, a sãd san jedìni sa jakèton!*“ Po kazivanju Joška Jelinćića jedan je mladić kupio košpice od dinja s obrazloženjem: „*Pòt'u sùtra i posìjot'u! Ko pròvi čovìk, tâko ćemo ìmat i za Božìt!*“ (Martinić 2019: 23-27).

Priče o kamenarstvu, težacima i berbi māslina iz Škrìpa

Prema kazivanju Mate Martića doznajemo ponešto o životu škripskih kamenoklesara i težaka. U stara vremena ljudi su se borili u teškim životnim uvjetima za svoj opstanak. Nije im bila dostupna tehnika te su sve morali raditi ručno i to je iziskivalo više truda i vremena. Tako se maslinovo ulje pravilo i po nekoliko sati, a zbog velike suše masline su često pa i prerano opadale s drveća. Nekoć je Škrip bio poznat po majstorima klesarima, a danas je teško pronaći i jednog dobrog klesara u mjestu. Sljedeće priče izvornog govornika oslikavaju nekadašnji život starijih mještana u Škripu:

„Četiri drūga su rōdili na nōj, dvō su bili stālna, a dvō su morāli bit onī koji su činili ūje māsline. Tē dvī mākine su se činili ne šesnājst sāti nēgo dobōto šesnājst ūri. Vāko bi se jādni tī makinōri morāli dīzat u dvī ūre iza pōla not'i da bi završili navēče u dēset ūri tē dvī mākine. Bīlo je gōdin kāl su se māsline o Vēle Gōspē viēt' pōčeli kōda ispādot i kùpit tē su se svē sušice činile, ali tō ūje ništa nī vajālo. Tō je kād si duōšo na krōj selà smrdīlo ūje, a vajālo je jīst.

„Ondā bīdan težōk, tō je bīlo svē crkvēno, gospodiē. Mōj otāc, nēzin otāc, ili kō bīlo, ōn je rōdi nīhovu zēmju. Imāli su nī svojē nōdore koji su tūda. Nī se mōglo donīt dīci ni grōzje ni smōkvu. A sōmo su kopāli. Bī son i jō mēju nīman īsto viēt', ali viēt' su duōšla drūga dōba.“

„Ovō Škrìp, bī je klesārsko mīsto i kamenārstvo, a danās nīmomo ni jednēga klēsara. Jednēga smo jemāli, ali i ōn je odustō. U onō dōba kāl se klesāla i crīkva, postōjalo je i klesārstvo vōde. A danās je vō mīsto zapūšt'eno. Ęvo, svē oko kūt'a drāča i sūhō trōvā. Da dōjde do pōžara izgōre kūt'e, svē. Mlōdi su otišli, stōri su vē nēmot'ni i onī koji mōže niēt'e. Jō īman osandesēt i pēt gōdin. Jō jōš ūvi īden kīlometar pūta i čistīn kojū māslinu, a dōčin ovī nōši donōs mlōdi nē znoju pō u dut 'ān bez āvuta.“